

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS KATEDRA

Iona Sakalauskienė

Lietuvių buriavimo terminija

Magistro darbas

Darbo vadovas doc. A. Smetona

Vilnius, 2017

Turinys

Įvadas	3
1. Terminologijos raida Lietuvoje.....	5
2. Lietuvių buriavimo terminijos būklė.....	11
3. Lietuvių buriavimo žodynų apžvalga.....	16
3.1. Alfonsas Velička, „Jūreivystės terminų trumpas enciklopedinis žodynas“ (1991).....	18
3.2. Alfonsas Velička, „Jūreivystės, žvejybos ir politechnikos terminų žodynas“ I ir II d. (1992)	19
3.3. Bronislovas Stundžia, „Jūriniai įvardai. Trumpas lietuvių-anglų žodynas“ (1992).....	20
3.4. Bronislovas Stundžia, „Jūriniai įvardai. Trumpas anglų-lietuvių žodynas“ (1996).....	21
3.5. Drąsutis Palukaitis, „Buriavimas. Aiškinamasis žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)“ (1993)	23
3.6. Vilius Pakalniškis, „Laivybos sąvokų aiškinimas“ (2005)	25
3.7. Jurgis Banaitis: „Jūrų technikos, laivybos, žvejybos lietuvių-rusų-anglų kalbų žodynas“ (1994), „Anglų-lietuvių kalbų jūrų technikos, laivybos, žvejybos žodynas“(2001), „Lietuvių-anglų kalbų jūrinis žodynas“ (2008)	26
3.8. Vytautas Gudelis „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai“ (2006)	28
3.9. Artūras Dovydenas, „Anglų-lietuvių buriavimo terminų aiškinamasis žodynas“ (2013) internetinis variantas.....	30
3.10. „Sporto terminų žodynas“ 1 T 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas, parengė Stanislovas Stonkus (2002)	32
4. Buriavimo žodynų struktūros problemos ir galimi sprendimai.....	36
5. Lietuviškų buriavimo terminų ir užsienio kalbų atitikmenų lyginimas	40
Išvados	51
Literatūros sąrašas.....	53
Priedai	55

Įvadas

Temos pasirinkimas

Vis labiau populiarėjant buriavimui kaip sporto šakai ar laisvalaikio praleidimo būdai, neišvengiamai auga šios srities dalykinės terminijos vartojimas. Kalbant, o ypač rašant apie buriavimą, dažnai susiduriama su tam tikromis problemomis. Tai pačiai sąvokai pavadinti lietuvių buriavimo terminijoje galima rasti net po kelis terminus. Pastaruoju metu buriuotojų kalboje vis labiau ausį rėžia gausus skolinių kiekis, kuris taip pat ne visada įneša aiškumo į lietuvių buriuotojų kalbą. Tačiau kartais pasigirsta ir lietuviškų, aiškiai suprantamų terminų. Čia iškyla klausimas, kuriuos terminus – savus ar skolintus – vartoti. Tačiau, jeigu ir pasirinktume vartoti savus ar skolintus terminus, pasiklystume jų gausoje, darybinėje įvairovėje, raiškos nevienodume.

Temos aktualumas

Daugelis dalykinių sričių turi gerai sutvarkytus ir sunormintus terminus bei žodynus. Buriavimo terminijoje vyrauja gausi sinonimija, kas paprastai reiškia nenusistovėjusią terminologiją. Iškyla poreikis vartoti pastovius, sistemingus, taisyklingus buriavimo terminus. Tam tikslui turėtų padėti norminamieji žodynai. Lietuvių buriavimo žodynai yra du – Drąsučio Palukaičio aiškinamasis žodynas „Buriavimas“ (1993) ir Artūro Dovydeno internetinis „Anglų-lietuvių buriavimo terminų aiškinamasis žodynas“ (2013). Abu žodynai yra nenorminiai, be to D. Palukaičio žodynas mažo tiražo (tik 100 egzempliorių), o labiausiai pasiekiamas A. Dovydeno internetinis buriavimo terminų žodynas turi nemažai trūkumų. Be to, geram buriavimo žodynui parengti reikėtų iš esmės peržiūrėti ir susisteminti lietuvių buriavimo terminiją. Rašantiems straipsnius apie buriavimą, pvz., sporto žurnalistams, iškyla nemažai klausimų, kokiame buriavimo žodyne ieškoti termino, kuriuos buriavimo terminus vartoti, ar jie taisyklingi, ar visiems žinomi ir pan.

Darbo objektas: visi lietuviški žodynai, kuriuose yra buriavimo terminų.

Tyrimo metodas – teorinis sisteminės analizės ir lyginimo metodas.

Lietuvių buriavimo terminai pateikiami iš kelių žodynų, lietuviški terminai lyginami tarpusavyje ir su kitomis kalbomis (anglų, olandų, vokiečių, rusų). Analizuojama, kuriuose

žodynuose linkstama į skolinius, kuriuose bandoma išlaikyti savąją terminiją. Taip pat analizuojamas terminų taisyklingumas ir darybos ypatumai.

Darbo tikslai ir uždaviniai:

- a) apžvelgti lietuvių buriavimo terminiją (raidą ir dabartinę būklę);
- b) išsiaiškinti, kokie yra lietuviški žodynai, kuriuose yra įtraukti buriavimo terminai, atlikti tų žodynų leksikografinį tyrimą;
- c) palyginti lietuvių kalbos terminus su kitų kalbų terminais;
- d) nustatyti, ar lietuvių buriavimo terminija labiau linksta į skolinius ar savus terminus;
- e) pagal dabartinius VLKK Terminų žodynų rengimo bendruosius reikalavimus ir Terminologijos darbo principus ir metodus (LST ISO 704: 2006) nustatyti lietuvių buriavimo terminų tvarkybos ir žodynų rengimo trūkumus ir pateikti rekomendacijas.

1. Terminologijos raida Lietuvoje

Lietuvių terminologijai kurtis, ilgą laiką nebuvo palankių sąlygų. Tam tikros kalbos terminologija gali vystytis kartu su kalbos vystymusi. Lietuviams teko išgyventi gimtosios kalbos nuosmukio ir pakylėjimo etapų, kurie tam tikra prasme formavo požiūrį į savąją kalbą. Dažnai istoriniai įvykiai nebuvo palankūs lietuvių kalbos, o taip pat lietuviškosios terminologijos vystymuisi.

Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės laikais lietuvių kalba vartojama tik kaip šnekamoji kalba, rašytinė kanceliarinė kalba buvo rytų slavų, taip pat lotynų ir vokiečių. Vėliau sumenksta ir šnekamoji lietuvių kalbos reikšmė, nes stiprėjo lenkų kalbos vartojimas, dar vėliau rusų. Akivaizdu, kad okupacijos periodu lietuvių kalbai nebuvo sąlygų klestėti, nes „pavergtų tautų kalbos paprastai neturi normalių, natūralių raidos ir funkcionavimo sąlygų; jos yra daugiau ar mažiau veikiamos, neretai net sąmoningai spaudžiamos vyraujančią padėtį užimančios pavergėjų kalbos“¹. Čia turimas galvoje laikotarpis, kai Lietuva atiteko Rusijos Imperijai, vėliau Sovietų Sąjungai. Tačiau svetimų kalbų vartojimas lietuviams buvo ne vien priverstinis dalykas, dažnai tai būdavo savanoriškas pasirinkimas, kaip kilmingumo ar Europinės kultūros išraiškos priemonė ar ženklas.

„Štai XVI a. viduryje ir antrojoje pusėje buvo išleistos pirmosios lietuviškos knygos Mažojoje Lietuvoje ir Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje. Jų autoriai labai rūpinosi lietuvių kalbos reikalais (plg. M. Mažvydo, M. Daukšos, kiek vėliau pasirodžiusius K. Sirvydo ir kitų darbus). Tačiau po jų porą amžių Lietuvoje knygos buvo leidžiamos labai menka, polonizmų prikaišiota kalba. [...] Didikų, dvarininkų ir dvasininkų kultūriniais poreikiais lietuvių kalba nebuvo reikalinga. Ši aplinkybė tik padėjo vokiečių ir caro valdžiai varyti lietuvių nutautinimo politiką.“²

„Naujas žingsnis į priekį yra S. Daukanto, J. Pabrėžos, L. Ivinskio ir kt. XIX a. pirmosios pusės ir vidurio žymiųjų žemaičių veikla. Jie skynė mokslinės lietuviškos literatūros kelius. Tad ir jų įnašas į lietuvių terminologiją yra daug didesnis negu daugelio kitų anksčiau dirbusių lietuviškų knygų autorių.“³ Jie gausiai kūrė naujadarus, vengė skolinių, bet visiškai išvengti

¹ Stasys Keinys, Lietuvių terminologijos raida, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, 19.

² *Ibid.*, 29.

³ *Ibid.*, 33.

nepavyko. Dabar tebevartojame daugelį S. Daukanto naujadarų, štai keletas jų: *daiktavardis, būdvardis, prekyba, laipsnis, akivaizdus, laikrodis, vaistininkas, vietovė*. Tačiau daugelis jo naujadarų nebevartojami. S. Daukantas stengėsi šalinti nereikalingus svetimžodžius, grynino kalbą, tai turėjo įtakos jo terminologijos veiklai.

L. Ivinskio kalendoriai buvo visapusiškai vertingi, be abejo ir terminologijos prasme. Vieni jo siūlyti terminai įsitvirtino, kiti ne. Be to, jo rankraščiuose rasti tokie naujadarai: tiestuvus „liniuotė“, užturėtinė „areštinė“, vėjomastas „anemometras“, kurie taip pat negalėjo prigyti jau vien dėl to, kad nebuvo išspausdinti⁴. (Kruopas J. L. Ivinskio leksikografiniai darbai // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija. Vilnius, 1960. T. 1 (8). P. 195–196). Šie naujadarai dabar įdomūs tik kaip literatūrinės kalbos raidos faktas. Tačiau išspausdinti terminai (ypač botanikos) turėjo didelę įtaką lietuvių terminologijai, tai savitas terminologijos puslapis.

Caro valdžiai uždarius Vilniaus universitetą, netrukus buvo uždrausta spauda lietuviškomis raidėmis, užgniaužtas bet koks viešas lietuvių kalbos vartojimas, prievartos ir smurto būdu sustabdytas keletą dešimtmečių trukęs lietuvių mokslo ir švietimo populiarinimo darbas.⁵

Negaliu neįtraukti XIX amžiaus pabaigoje Mažojoje Lietuvoje vykusią lietuvininkų tapatybės dramą, kaip kalbos raidos (šiuo atveju nykimo) etapo, nes juk kalba yra viena iš tapatybės sudedamųjų dalių. Tai puikus pavyzdys, kaip neapdairiai elgiantis su gimtąja kalba, kuri neabejotinai yra savosios kultūros dalis, galima nutolti nuo tapatybės. Vokiečių valdomojoje Mažojoje Lietuvoje lietuvių kalba – šnekamoji ir rašytinė – taip pat patyrė ir nuosmukių ir pagyvėjimų. Be vienas didžiausių nuosmukių buvo XIX a. pabaigoje, kai lietuvininkams vokiečių kultūrą siejosi su modernumu, gerove, patogumu – prisilietimu prie Europos kultūros ir progreso. Būti panašiu į vokiečių, tai yra gyventi kaip vokiečiai ir, be abejo, kalbėti vokiškai, reikė geresnio gyvenimo galimybes, atitolimą nuo būriškos gyvensenos. Natūralus geresnio gyvenimo siekimo procesas nėra smerktinas reiškinys. Tačiau, kiekvienas kraštutinis, ypač nesimokant iš istorinių klaidų, turi neigiamų pasekmių: norėdami pagerinti savo socialinę padėtį, daugelis lietuvininkų ne tik naudojami vokiškomis gėrybėmis, bet ir ėmė tapatintis su vokiečiais bei savo gimtąją kalbą ėmė laikyti netinkamą tuometiniam gyvenimo būdui. Panašus procesas, turbūt, vyksta ir dabar, kai anglų kalba neatsiejama nuo išprusimo, integracijos į Europinę kultūrą ir,

⁴ *Ibid.*, 33.

⁵ *Ibid.*, 35.

apskritai, pasaulinės perspektyvos, tik dabar, turėkime vilties, žmonės aiškiau suvokia savo tapatybę ir tokių kraštutinių kaip anksčiau turėtų vengti.

XIX a. gale Lietuvoje suaktyvėjo nacionalinio išsivadavimo judėjimas, kurio vėliavnešiai – laikraščiai „Aušra“ (1883–1886) ir „Varpas“ (1889–1905). Šioje spaudoje buvo keliami ir kalbos dalykai, polinkis kurti daug naujadarų, ypač terminologijos srityje, kurie vedė kalbos purizmo link, matyt, tai buvo ilgą laiką trukusios spaudos pasekmė. Tai sukėlė nemažai ginčų tarp spaudos bendradarbių, nes kai kuriems fanatiškas purizmas atrodė nepateisinamas, kai iš kalbos metami seniai įsigalėję internacionaliniai žodžiai.

XX a. pradžioje susirūpinta įvairių mokslų lietuviškąja terminologija. 1913 m. K. Grinius Lietuvių Mokslo Draugijos susirinkime skaitė pranešimą, kuriame jau bandė formuluoti reikalavimus mokslo terminologijai: 1) mokslo terminas privalo būti tik vienas, 2) mokslo terminas turėtų atitikti „kalbos dvasią“, 3) mokslo terminas turi būti trumpas, kad neapsunkintų vartojimo. Jis taip pat nustatė tam tikras terminų darybos taisykles (priesagų -iškas, -inis bei sudurtinių žodžių vartojimas)⁶ Jis skatino organizuotai dirbti terminologijos darbą, tačiau tai kurį laiką pasiliko pavienių asmenų iniciatyvos reikalu.

1921 m. įsteigiama Terminologijos komisija, o jos pirmininku išrinktas J. Jablonskis. Taip prasidėjo oficialus organizuotas lietuviškosios terminologijos kūrimas. Tačiau planuotos atskirų šakų terminologijos tvarkymo komisijėlės suinteresuotose įstaigose taip ir nebuvo įsteigtos (tik viena), todėl terminologijos kūrimas ir vėl liko atskirų entuziastų rankose. Kaip ir XIX a. pabaigoje, taip ir XX a. pradžioje, terminų kūrėjai smarkiai nesutarė dėl kraštutinio purizmo, t. y. dėl internacionalinių terminų vartojimo. Dėl nesutarimų valstybės mastu organizuotas terminologijos darbas baigėsi Terminologijos komisijos uždarymu 1926 m. Toliau terminolų kūrimas paliktas savieigai.

XX a. pirmaisiais dešimtmečiais lietuvių terminologijai labai svarbūs K. Būgos ir J. Jablonskio darbai. Abu jie buvo prieš kraštutinį purizmą. K. Būga nurodė terminų vienareikšmiškumo principo svarbą. Versdamas vadovėlius ar konsultuodamas kitus terminologijos klausimais J. Jablonskis griežtai laikėsi terminologijos darbo principų. Pirmiausia jis laikėsi nuomonės, kad terminus turi siūlyti specialistai, o kalbininko darbas priimti pataisyti ar atmesti. Taip pat jis laikėsi nuomonės, kad verčiant terminus reikia atsižvelgti į pačią sąvoką, o kitų kalbų pavadinimų etimologija neturėtų daryti įtakos. Jablonskis neprieštaravo

⁶ *Ibid*, 37.

internacionalinių terminų vartojimui ir nepritarė kraštutiniam purizmui. Taigi, Jablonskis pagrindiniais terminų kūrėjais ir siūlytojais laikė dalyko specialistus, o kalbininkus patarėjais. J. Jablonskis laikėsi nuomonės, kad specialistas turi nuspręsti, kuris terminas geras, o K. Būga, šią teisę paliko skaitytojui.⁷ J. Jablonskis reikalavo terminologijos vienodumo ne tik mokyklinėje terminologijoje, anot jo, vienodi terminai turi būti vartojami mokslo literatūroje bei laikraščiuose⁸.

J. Jablonskis orientavosi į liaudies kalbą ir naujus terminus reikalavo sudarinėti laikantis lietuvių kalbos žodžių darybos taisyklių. „Iki Jablonskio dažnas lietuviškai rašęs veikėjas nebuvo kaip reikiant supratęs lietuvių kalbos gramatinės sandaros ir suvokęs jos žodžių darybos polinkius. Tad daugybė naujų žodžių buvo pamorfemiui išversti iš kitų kalbų. Tie žodžiai, kad ir iš lietuviškų morfemų sudaryti, būdami svetimi lietuvių kalbos dvasiai, jos gramatinei sandarai ir žodžių darybai, negalėjo būti priimami į bendrinę kalbą.“⁹

Nuo polonizmų ir rusizmų sėkmingai atsikratėme suaktyvėjus nacionalinio išsivadavimo laikotarpiu XIX a. pabaigoje ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aušroje XXI a. pr. O kaip yra dabar, kas bus su anglų kalbos nenumaldoma invazija? Tai priklausys nuo mūsų tautos požiūrio į savą kalbą, ne tik nuo lietuvių kalbos specialistų, bet ir visų, ypačingai nuo išsilavinimą ir autoritetą turinčių žmonių, kurie daro stiprią įtaką specialiųjų sričių terminologijos formavimuisi, vartojimui ir plitimui.

Be abejo, kalba yra gyva, todėl nuolat kinta, priklausomai nuo visuotinio gyvenimo poreikių. Kokia bus lietuvių kalba, kiek joje liks lietuviškų žodžių, priklausomai nuo mūsų, turėtume kiekvienas save suvokti kaip atsakingą savosios kalbos vartotoją ir kūrėją. Didžiąją lietuvių kalbos naujadarų dalį šiais laikais sudaro terminai. Nauji terminai neatsiejama šiuolaikinio gyvenimo dalis. Sparčiai vystantis pramonei, technologijoms, mokslui auga ir naujų terminų poreikis, kurių didelis kiekis ne visada lemia kokybę. Gali būti, kad intensyvus naujų terminų poreikis išstumia kūrybinį, nemažai darbo reikalaujantį naujadarų kūrimo būdą ir skatina skolinių vartojimą, kurie pagreitina terminijos augimą be jokio galvosūkio. Štai šiuolaikinė rusų kalba be skrupulų perima kitos kalbos terminus ir, nemokant anglų kalbos, dažnai būtų sunku suprasti kokį nors mokslo populiarinimo straipsnį, kuriame gausu skolinių. Bet yra tautų, kurių požiūris į gimtąją kalbą visai kitoks. Pavyzdžiui, prancūzai, islandai ypatingai saugo savo kalbos grynumą

⁷ *Ibid.*, 45.

⁸ Jonas Jablonskis, *Jablonskio raštai*, T. 2, Kaunas : Švietimo ministerijos leidinys, 1932, 145.

⁹ Stasys Keinys, *Lietuvių terminologijos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, 46.

ir savitumą, todėl kiekvienam naujam terminui skiria didžiulį dėmesį. Lietuvių požiūris dėl terminų darybos, kaip visuomet svyruoja tarp kraštutinio purizmo ir nesaikingo polinkio į skolinius. Tačiau vis dėlto linkstama prie nuosaikesnių terminų darybos būdų. Dėl tokio neapsisprendimo lietuvių kalboje dažnai pasitaiko terminų sinonimija, kai viena sąvoka turi ir skolinį, ir lietuvišką terminą, arba net kelis skolinius ir lietuviškos kilmės terminus. Sinonimai terminologijoje yra nenusistovėjusios terminologijos padarinys. Šių dienų mokslo terminologijoje sinonimai nėra labai retas dalykas.

Nors dabartinėje rusų kalboje sparčiai gausėja tarptautinių ir kitų kalbų, ypač anglų, terminų, ne paslaptis, kad daugelį metų pati rusų kalba darė didžiulę įtaką lietuvių kalbai. „Po Respublikos išsidalijimo ir Lietuvos atiteikimo Rusijos Imperijai sąlygų lietuvių kalbai reikštis svetimos valstybės gyvenime iš esmės, matyt, neliko. Tada prasidėjo ir vis buvo plečiama nuožmi rusinimo politika, įskaitant ir rašto surusinimo reikalavimą (spaudos draudimo laikais, 1864–1904 m.).“¹⁰ Tačiau lietuvių kalbos ir terminologijos raidai didelę įtaką turėjo ir XX amžiaus okupacinis periodas. Tarybų Sąjungos laikotarpiu rusų kalba taip pat skverbėsi į pavergtųjų tautų gyvenimą, mat buvo laikomasi tam tikros politikos, kai rusų kalba buvo vadinama **tautų tarpusavio bendravimo priemone**. Po šiuo gražiu pavadinimu buvo slepiami tikrieji ketinimai, kurie turėjo asimiliuoti tautas, kitaip sakant, surusinti. Taip nuo 1940 metų imta vykdyti tarybinė nacionalinė politika, į kurią įėjo ir kalbų politika, kai lietuvių kalba ne tik netenka valstybinės kalbos statuso, bet šalia jos visais būdais ir visose srityse skatinama vartoti rusų kalba. Iš kai kurių sričių lietuvių kalba iš viso buvo išstumta, pvz., kariuomenės. Rusinimo programai itin padėjo švietimo sistema, kuri ypač svarbi formuojant būsimo piliečio žodyną. „[...] Didžiąją dalį aukštųjų mokyklų, technikumų ir net profesinių mokyklų dėstomųjų specialybės dalykų teko mokytis iš rusiškų vadovėlių. Netgi vidurinėms mokykloms ne visos mokomosios priemonės buvo parengtos lietuviškai. [...] Iš esmės visi civiliniai viešieji užrašai buvo pateikiami dviem kalbomis, o kariniai – paprastai vien rusiškai. Dvikalbystė vis plačiau, vis griežčiau buvo diegiama į visas gyvenimo sritis. [...] Pagrindinė TSRS kalbinių santykių raidos kryptis – iš tautinių mažumų (ne rusų tautų) vienkalbystės per dvikalbystę į rusų vienkalbystę.“¹¹ Vėliau vyko atviras rusinimas, naudojant ekonomikos, politikos, kultūros propagandą ir teisinantis tuo, kad visa tai kelia į naują aukštesnį kultūrinį bei ekonominį lygį. Tarybų Sąjungos

¹⁰ *Ibid.*, 21.

¹¹ *Ibid.*, 26.

vienybei aktualus buvo ir vieningos kalbos samprata, kuri, kaip jau buvo minėta, laikytina tautų tarpusavio bendravimo priemone.

Šiais laikais tautų bendravimo priemonė yra pasikeitusi, rusų kalbos vietą užėmė anglų kalba. Tačiau ramina tai, kad Europos sąjungos politikos nuostatos visiškai skiriasi nuo Sovietų Sąjungos politikos kalbant apie tautų savitumo išsaugojimą. Šiuo atveju, stiprinant tarptautinius santykius ir vartojant bendrą komunikavimo priemonę, kiekviena tauta taip pat suinteresuota išsaugoti ir puoselėti savąją kalbą ir kultūrą. Taigi, vartojant anglų ar kitas kalbas kaip tautų tarpusavio bendravimo priemonę, vertėtų nepamiršti istorijos, nes tik deramas ir sąmoningas požiūris saugo vieną iš dviejų baltų kalbų.

Atsigręžiant į praeitį, visada atsirasdavo šalia lietuvių kalbos kita kalba, kurios įtaka ir reikšmė mūsų kalbai buvo gana didelė: LDK laikais svarbi buvo rytų slavų (lotynų, vokiečių) kalba skirta valstybinės reikšmės ir kanceliariiniams raštams, Lietuvos ir Lenkijos respublikos laikais smarkiai išaugo lenkų kalbos, Carinės Rusijos ir Tarybų Sąjungos santvarkoje atsidūrusioje Lietuvoje – rusų kalbos, XIX a. Mažosios Lietuvos lietuvininkų tarpe – vokiečių kalbos reikšmė.

Kita vertus, vis didėjantis daugiatautiškumas ir stiprėjantis ekonominis bei kultūrinis tautų skverbimasis vienu į kitas, taip pat buvo aktualus LDK, Respublikos, Mažosios Lietuvos, Carinės ir Sovietinės Rusijos laikais. Atsidariusios nepriklausomos Lietuvos sienos taip pat lėmė daugiatautiškumo augimą ar ekonominius mainus, tačiau šiais laikais aktualiausia bendra daugeliui tautų komunikavimo priemonė yra anglų kalba, tad negalime paneigti ir jos įtakos lietuvių kalbai.

Vienos kalbos vartojimas tarp tautų dažniausiai motyvuojamas tuo, kad toks reiškinys skatina tautų bendradarbiavimą ir kelia į aukštesnį lygį ekonomiką ir kultūrą. Be abejo, kitos kalbos mokėjimas ir vartojimas bendravimo ir ekonominio bei kultūrinio augimo tikslais yra neabejotinai pažangus dalykas. Šiais laikais sunku įsivaizduoti komunikaciją tarptautiniu mastu nemokant anglų kalbos. Bet neapdairiai elgiantis bei nepasimokant iš istorijos klaidų, meilės ir pagarbos savajai kalbai ir kultūrai trūkumas gali lemti tautinės kalbos savitumo nykimą. Tiek visiškas atsiribojimas nuo „populiariosios“ pasaulinės kalbos, tiek savosios kalbos menkinimas, yra tie du kraštutiniai, neskatinantys tautos gerovės kūrimo. Kad nekartotume klaidų, turime domėtis istorija. Nors lietuvių kalbos vystymasis neatsiejamas nuo germanizmų, polonizmų, rusizmų, o lietuvių terminologijai vystytis, juo labiau klestėti, daugelį metų sąlygų nebuvo,

tačiau vadinamaisiais pagyvėjimo laikotarpiais lietuvių kalbos kultūra sparčiai atsigaudavo, o su ja kartu ir lietuviškoji terminologija. Norėdami eiti koja kojon su Europa ir pasauliu, turime atrasti pusiausvyrą tarp savosios kalbos puoselėjimo ir bendrosios europinės komunikacijos priemonės.

2. Lietuvių buriavimo terminijos būklė

Lietuva skelbiasi esanti jūrinė valstybė. Nors prieiga prie Baltijos jūros senojoje LDK buvo tik nedidelis kranto ruoželis ties Palanga, tačiau XX amžiuje, prijungus Klaipėdos kraštą, Lietuvai priklausantis krantas prie Baltijos tapo ne tik platesnis, bet ir kokybiškesnis dėl uosto infrastruktūros. Dėl Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos, jūreivystės terminų poreikis turėjo išaugti, tačiau nederėtų atmesti buriavimo terminų užrašytų XIX a. Rytų Prūsijos teritorijoje, vadinamu pamario kraštu. Dabar etnografinę pamario laivybą propaguojantys entuziastų būrelis stengiasi išsaugoti ne tik senuosius žvejybos bei burlaivių gamybos būdus, bet ir išsaugoti kuo daugiau senosios šios srities terminijos. Kad išsaugotų istorinę atmintį, jie stengiasi vartoti kuo daugiau senųjų šios srities terminų: *vytiniai* vietoj *španhautų*, *burvilkis* vietoj *falo* ir kt. Daug medžiagos jie semiasi iš XIX a. Mažosios Lietuvos Muižės kaimo dvarininko Berbomo laiško L. G. Rėzai. Laiško priedas yra ta svarbioji dalis, kurioje buvo surašyti pamario žvejybos būdai ir vėjų rožės įvardijimai. Pirmas kalbininkų dėmesį į Berbomo laiškus atkreipė M. Biržiška. „Berbomas laiškuose atsiuntęs žvejų bradinės burvaltės virvyno ir takelažo sandaros piešinius plunksna. Valties plaukimo eigą žodžiuose ‚vingiuoti‘ ir ‚kartenti‘ aiškino piešinėliais. Prieduose išskirtinai daug žvejybos įvardų.“¹² Berbomo surinktoje ir medžiagoje užrašytas XIX a. pamario lietuvininkų gyvenimo būdas, kuriame didžiąją dalį sudaro informacija apie žvejybą ir laivadirbystę. Nors buriavimo terminų šiuose laiškuose negausu, tiksliau sakant, tai visiškai maža buriavimo terminų dalis lyginant su dabartiniu terminų poreikiu, tačiau jie vertingi istoriniu požiūriu. Už šią vertingą tautosakinę medžiagą ir rašytinį palikimą, galime būti dėkingi ankstyviausiam pamario kraštotyrininkui Muižės dvarininkui Berbomui. (Plačiau apie Berbomo laiško priedą žiūr. skyriuje „Lietuvių buriavimo žodynų apžvalga“).

¹² <http://www.silaine.lt/2008/2008-11-25/Berbomas-II-22.htm>

Tarpukariu Lietuvoje buvo išleista nemažai įvairių sričių terminų žodynų, tačiau, kaip mini Bronys Stundžia¹³, rašant apie laivybą, laivų statybą ar net apie buriavimą reikėdavo pasukti galvą, kokius terminus rašyti. Nors šios srities terminija kai kurių dalykinės srities profesionalų buvo pradėta rengti, tačiau prasidėjus Antrajam pasauliniam karui nespėta išleisti nei vieno spausdinto varianto (žiūr. skyriuje „Lietuvių buriavimo žodynų apžvalga“).

Vėliau, geopolitinei situacijai keičiantis, į lietuvių buriavimo terminus skverbėsi rusų kalba, kuri didžiąją dalį terminų perėmė iš olandų kalbos. Rusijai okupavus Lietuvą, lietuvių terminijos plėtra ne tik sustojo, bet kai kur ją visiškai pakeitė rusiškoji. Yra žinoma, kad lietuvių kalba buvo visiškai išstumta ne tik iš militaristinės srities, bet ir „beveik išstumta iš transporto, ypač oro, **jūrų** (*paryškinta I. S.*) ir geležinkelių, [srities]“¹⁴. Nors Tarybų Sąjungos laikais Lietuvoje buriavimas nebuvo karinės paskirties, tačiau jūrų laivynas tikrai atliko militaristines funkcijas, o kadangi viena iš jūreivystės ar laivybos sričių yra ir buriavimas, tai buriavimo terminologijai tai turėjo didelės įtakos. Be to, buriavimas buvo ir kaip sporto šaka. Kadangi šios srities lietuvių terminija oficialiai nebuvo susiformavusi, dėl Sovietų sąjungos vykdytos politikos lietuvių laivybos terminija buvo suformuota rusų kalbos terminijos pagrindu. Žinant, jog Perto Pirmojo laikais į pačią rusų kalbos buriavimo terminiją buvo įtraukta daug olandiškų terminų, juos perėmė ir lietuviškoji buriavimo terminija. Dabar nesąmoningai linkstama tvirtinti, kad Lietuvai atgavus nepriklausomybę buriavimo terminijoje vyravusi rusų kalba neteko savo statuso, o ją pakeitė anglų arba olandų kalbos. Tačiau pamirštama, kad olandiški terminai į lietuvių terminiją atėję ne tiesiogiai, o per rusų kalbą, kuri olandiškus skolinius adaptavo savo fonetinei sistemai. Dėl to, kyla grėsmė, kad vartodami olandiškus terminus perimame ir rusų kalbos fonetinės sistemos dalį. Apie tai savo buriavimo žodynėlio pratarmėje yra užsiminęs D. Palukaitis. Tam, kad išvengtume rusų kalbos fonetinės įtakos, jis siūlė terminuose, kurių kilmė yra olandiška, priebalsį *g* keisti į *h*, pvz., terminą *rangautas* tarti *ranhautas* (išsamiau apie tai žiūrėti žemiau, skyriuje „Lietuvių buriavimo žodynų apžvalga“).

Daugelis, neįsigilinę į buriavimo terminijos raidą, entuziastingai tvirtina, kad dabar lietuvių buriavimo terminijoje vyrauja daugiausiai tarptautiniai terminai, ir kad tokia kryptimi reikia toliau eiti. Tačiau dėl tarptautiškumo sąvokos kyla nemažai abejonių.

¹³ Bronys Stundžia, *Jūriniai įvardai*, Toronto: Jūrinės knygos fondas, 1992, 2.

¹⁴ Stasys Keinys, *Lietuvių terminologijos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, 26.

Visų pirma, kaip minėjo B. Stundžia, anglų kalba yra tarptautinės laivininkystės kalba. Kai kurie dabartiniai buriavimo mokytojai ir specialistai yra įsitikinę, kad turėtume savąją buriavimo terminiją kuo labiau priartinti prie tarptautinės terminijos. O tarptautinės ar savosios terminijos plitimas labai priklauso nuo buriavimo mokytojų asmeninės nuomonės. Visų pirma reikėtų išsiaiškinti, ką laikome tarptautine kalba. Jei, kaip minėjo B. Stundžia, anglų kalba yra tarptautinė jūreivystės kalba, tai kaip tada dėl olandų kalbos, kuri laikoma senuoju buriavimo terminų šaltiniu? Ar jos buriavimo terminiją laikyti tarptautine, ar tik tą dalį, kurią perima tarptautinė jūreivystės kalba laikoma anglų kalba? Neabejotina, tam tikra bendra kodų sistema tarp buriuotojų turi būti saugumo sumetimais, ypač gelbėjimo operacijos metu, bet tai daugiau bendrieji laivybos ar jūreivystės terminai, nei specifiniai buriavimo. Problema yra ta, kad buriavimo terminijoje yra nemaža dalis bendrosios laivybos ar jūreivystės terminijos, ir šias sąvokas buriuotojai linkę sutapatinti. Taigi, dažniausiai jūreivystės ir grynai buriavimo terminai sudedami į vieną žodyną, neišskiriant jų į atskiras grupes.

Tolesniame tyrime bus surašyti kelių kalbų buriavimo terminai, kur bus matyti, kurių kalbų įtaka didžiausia lietuvių buriavimo terminams. Gal tuomet tai, ką laikome tarptautiškumu neatrodys taip jau vientisa, aišku ir vieninga. Tuomet bus galima daryti išvadas, kiek tarptautiška yra lietuvių buriavimo terminija, ir kiek joje likę savitumo.

Antra, vis dar nėra standartizuoto tik buriavimo terminams skirto žodyno. Kaip minėta, buriavimo, jūrininkystės ir laivybos sąvokos dažnai suplakamos į vieną. Tai bendra visų siauresnių dalykinių sričių ypatybė, kai nežinoma, kiek įtraukti bendresnių ar kitų sričių sąvokų. Žodynai ir žodynėliai, kuriuose nemažai buriavimo terminų, dažniausiai vadinami jūriniais arba laivybos terminų žodynais, ir tik keli pavadinti buriavimo žodynais (žiūrėti tolesnį skyrių „Lietuvių buriavimo žodyną apžvalga“). Gana platus terminų tematikos pasirinkimas dar nelemia visų reikalingų tam tikros dalykinės srities, šiuo atveju buriavimo, terminų radimosi žodyne. Tačiau taip pat nereiškia, kad buriavimo žodynais pavadintuose leidiniuose rasime tik buriavimo terminus. Juose galima rasti ir tokius bendruosius laivybos dalykus, kaip navigacija, gelbėjimo terminai bei radijo ryšys, kurie yra ne vien buriavimo terminai, o bendri visai laivybai. Dalį buriavimo terminų galime rasti ne tik su laivybą susijusiuose žodynuose, bet ir sporto žodyne, nes pastaruoju metu buriavimo sportas tapo labai populiarus. Plačiau apie kiekvieno žodyno privalumus ir trūkumus bus nagrinėjama tolesniame skyriuje „Lietuvių buriavimo žodyną apžvalga“.

Šiais laikais terminas buriavimas nėra susijęs vien su jūra ir jūreivyste. Buriavimu laikoma daug platesnė sąvoka, kurioje naudojamos transporto priemonės svarbiausias atributas yra burė. Buriavimo priemonės neapsiriboja vien buriniais laivais, galinčiais išplaukti į jūrą ar kitus vandenį; dabar buriuojama ir ant ledo, burę pritvirtinant prie tam tikrų rogių, ir ant žemės, burę pritvirtinus prie tam tikros ratinės priemonės. Be to, vis labiau visame pasaulyje populiarėja buriavimas kaip sporto šaka, kurios varžybos vyksta ne vien ant vandens, bet ir ant ledo, bei žemės. Dėl tokios buriavimo sąvokos ir buriavimo veiklos prasiplėtimo, be abejo, padaugėjo ir buriavimo terminų kiekis, kuris nėra visiškai nusistovėjęs bei terminologiškai sutvarkytas.

Bronys Stundžia, rašęs vadovėlius apie buriavimą ir parengęs jūrinių terminų trumpus žodynėlius, pateikė nemažai lietuviškos kilmės buriavimo terminų, kurių šių laikų buriuotojai dažnai nebevartoja. Šio autoriaus žodyno pagrindą sudaro tarpukario mokomojo karo laivo karininko jūrų ltn. R. Nako rankraščinio žodyno varianto terminai. Tarpukariu formuotas požiūris į tautinę kalbą, be abejo, turėjo įtakos Nako ir Stundžios žodynui. Kas dabar formuoja savų ar svetimų terminų pasirinkimą, yra daug nuomonių. Tai, visų pirma, buriavimo mokyklos. Būtent ten formuojasi dabartinė mūsų buriuotojų terminija. Buvo suvokta jau seniai, kad mokytojas daro stiprią įtaką ne tik mokinio žodynui, bet ir, apskritai, požiūriui į gyvenimą. Kaip anksčiau šiame darbe minėta, tuo ypač gerai naudojosi Tarybų Sąjungos politikos skleidėjai, kurie švietimo sistemą pasitelkė kaip geriausią būdą formuoti bei įtvirtinti reikalingus kalbos, kultūros bei mąstymo standartus. Mokiniai dažniausiai pasitiki mokytojo kompetencija ir žiniomis bei stengiasi perimti iš mokytojo ne tik meistriškumą, bet ir tos srities žodyną. Mokydamiesi būsimieji buriuotojai nesigilina, kokia yra terminų kilmė, ar yra kitų sinoniminių ar, galų gale, lietuviškų variantų. Jiems rūpi išlaikyti egzaminą, paruoštą pagal mokytojo medžiagą ir terminus. Visi jie išmoksta tokius terminus, kuriems pirmenybę dėl vienos ar kitos priežasties teikia mokomąją medžiagą ruošiantis asmuo, ir jo nuomonė čia lemiamą. Todėl didžiąją dalį atsakomybės dėl terminų taisyklingumo turėtų prisiimti mokytojai, nes jų rankose yra galingiausias vienokių ar kitokių terminų platinimo užtaisas. Būtent mokytojai, ruošdami mokomąją medžiagą ir kaskart išleisdami naują buriuotojų laidą, įtvirtina bei išplatina tiek taisyklingų, tiek netaisyklingų terminų vartojimą. Niekas nesiginčys, kad didelę buriavimo patirtį turintys ir mokomąją medžiagą rengiantys asmenys labiausiai išmano buriavimo subtilybes. Buriavimo teorijos mokytojai daug dirba ne tik ruošdami mokomąją medžiagą, bet ir formuodami buriavimo žodynėlius, kurie paprastai būna, kaip priedas prie mokomosios

medžiagos. Tarp mokomosios medžiagos ir žodynėlio yra glaudus ryšys, nes žodynėlyje būna surašyti terminai, kurie to paties autoriaus vartojami mokomojoje medžiagoje. Pastebėta, kad dažnai skirtingų autorių kai kurie terminai nesutampa, kas rodo, jog lietuvių buriavimo terminijos standartizavimas dar neįvykęs. Tai ir norėčiau šiame darbe parodyti, kad, vis dėl to, esamuose lietuvių buriavimo žodynėliuose yra nemaža painiavos, sinonimijos, netikslumų, nenuoseklumo, ir kad dar daug reikia nuveikti visai buriuotojų bendruomenei norint turėti kokybišką, standartizavimo taisyklės atitinkantį, lietuvių buriavimo terminų žodyną. Be to tenka girdėti tokius pareiškimus, kad lietuviškų terminų visai nereikia, nes esą buriuotojų pasaulis globalus ir jie turėtų susišnekėti vienodais terminais. Bet ar tikrai tai įmanoma realizuoti, kuo grindžiamas buriavimų terminų vienodumo formavimas tarp įvairių tautų? Kadangi dabar populiariausia tautų tarpusavio bendradarbiavimo priemonė yra anglų kalba, vieni linkę vienodinti terminus pagal ją, tačiau nuo seno buriavimo terminų lopšiu priimta laikyti olandų terminus. Be to, ir kitos jūrinės tautos turi ir saugo savo nacionalinę terminiją, o kai kurios tautos, kaip buvo minėta šiame darbe, skolintis terminus griežtai vengia.

Kitas dalykas, nustačius fonetinius panašumus ne visada paprasta nustatyti, ar tam tikra kalba yra to termino skolintoja ar pati tą terminą perėmė iš kitos, greičiausiai kaimyninės, kalbos. Todėl dažnai negalime griežtai konstatuoti, kuri kalba iš kurios pasiskolino žodį-terminą.

Lietuvių buriavimo terminijoje žodžių kilmė yra labai įvairi. Kai kuriais atvejais pasitaiko, kad viena sąvoka turi kelis terminus, perimtus iš kelių kalbų.

Štai vienas pavyzdys lietuvių buriavimo terminijoje, kai vieni vartoja terminą, perimtą iš olandų kalbos, kiti iš vokiečių. Toks būtų terminas *buomas* (vok. *baum*) arba *gikas* (ol. *giek*). Artūro Dovydeno siūlomas terminas *gikas*. Tačiau autorius apibrėžtyje šiam terminui paaiškinti vartoja žodį *buomas*, tarsi jis būtų bendrinis lietuvių kalbos žodis, o ne terminas, pasiskolintas iš kitos kalbos: „Gikas – horizontalus buomas, prie kurio tvirtinasi burės apatinė škatorina ir skirtas jai ištempti, palaikyti“. Vadinasi, terminui paaiškinti, vartojamas kitas terminas, pasiskolintas ne iš olandų kalbos, bet greičiausiai iš vokiečių kalbos. Jei norime orientuotis į tarptautinę jūreivystės kalbą, tai angliškas terminas *boom* fonetiškai panašesnis į vokiečių kalbos terminą *baum*, tačiau neaišku, kodėl autorius pirmenybę teikia vienu atveju olandų kalbai, kitu – anglų ar kitai kalbai.

Lietuvių buriavimo terminijos bėdos nėra vien esamų sinoniminių terminų vartojimas, kai neapsisprendžiama, ar vis dėlto vartoti lietuvišką, ar kurį nors vieną iš kelių skolintų terminų.

Yra ir kitų bėdų buriavimo terminijoje, tokių kaip naujų terminų kūrimo strategijos nebuvimas, pvz., nevykęs termino *ledrogės* sukūrimas, kuris apima dviejų skirtingų sporto šakų sąvokas. Tokiai situacijai spęsti reikalingas lietuvių buriavimo terminų standartizavimas, kurio galutinis tikslas būtų kokybiškas buriavimo žodynas. Tam reikia buriuotojų bendruomenės ir terminologų bendradarbiavimo.

3. Lietuvių buriavimo žodynų apžvalga

Šiame skyriuje bus aptarti spausdinti ir elektroniniai žodynai, kurie labiausiai susiję su buriavimu. Grynai buriavimo terminų žodynų yra tik keli, tačiau ir jie nėra visai tokie, kokių reikia dabartinei buriavimu besidominčiai visuomenei. Todėl šiame skyriuje bus apžvelgiami visi žodynai, kuriuose yra nemažai buriavimo terminų.

2007 metais gruodžio 20 dieną Valstybinė lietuvių kalbos komisija priėmė rekomendaciją Nr. R-4 *Dėl Terminų žodynų rengimo bendrųjų reikalavimų*. Atsižvelgiant į šiuos *Reikalavimus*, toliau bus nagrinėjami visi ligi šiol su buriavimu susiję spausdinti ir elektroniniai žodynai. VLKK *Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai* bus kaip atspirtis, padedanti išvelgti žodynų leksikografinius privalumus ir trūkumus. Pavyzdžiui, aptariant žodynų antraštinius žodžius (lemas) verta remtis svarbiausiu terminų kūrimo ir norminimo principu: „Terminai kuriami ir norminami vadovaujantis bendraisiais terminologijos principais ir norminimo kriterijais: taisyklingumo, tikslumo, sistemiškumo, pastovumo, darybos patogumo, grynumo, trumpumo, stilistinio neutralumo ir kt. Vengtina sinonimija (išskyrus pagrįstą lietuviškų ir tarptautinių terminų sinonimiją) ir daugiareikšmiškumas.“¹⁵ Pagal dabartinius VLKK *Reikalavimus* taip pat galima tirti ir lyginti žodynų sandaros ypatumus, apibrėžties, medžiagos rinkimo, žodyno teksto rašymo, ir kitus reikalavimus, nurodančius šiuolaikinio žodyno kokybę ir vartotojo poreikius. Skyriaus pradžioje taip pat bus užsiminta apie galimus pirminius buriavimo terminų šaltinius.

¹⁵ <http://www.vlkk.lt/programos/zodynu-reikalavimai.html>

Pirmasis žinomas buriavimo terminų užrašymas galėtų būti laikomas XIX amžiaus Muižės¹⁶ dvarininko Ernsto Vilhelmo Berbomo (1786-1865) laiško priedas. Nors tai tik rankraštinis variantas ir daugiausia jame yra ne buriavimo terminų, o žvejybos būdų aprašymų, tačiau jie verti dėmesio, tiriant istorinę buriavimo terminiją. Laiškas išsiųstas iš Muižės dvaro 1835 m. kovo 6 d. Karaliaučiaus miesto konsistorijos tarėjui, teologijos profesoriui L. G. Rėzai. Muižės dvarininko Berbomo ketinimai išsaugoti Mažosios Lietuvos dvasines vertybes aiškiai atsiskleidė renkant ir užrašant tautosakinę pamario gyventojų medžiagą. Terminologijai svarbiausi laiške surašyti pamario žvejybos būdai ir vėjų rožės pavadinimai.

„Berbomas laiškuose atsiuntęs žvejų bradinės burvaltės virvyno ir takelažo sandaros piešinius plunksna. Valties plaukimo eigą žodžiuose ‚vingiuoti‘ ir ‚kartenti‘ aiškino piešinėliais. Prieduose išskirtinai daug žvejybos įvardų. Žodynėlis sudarytas dichotomijos būdu: lietuviškas žodis ir vokiškas atitikmuo arba paaiškinimas. Į junglų aprašymą įterpti poledinės didžiosios žūklės (Žiemas Mast's), žvejų kablio ir burpilo piešiniai, pateiktos galimos žodžių ‚Aistmarės‘, ‚drėbti‘, ‚gatvė‘ ir kitų kilmės. Ji aiškinta pagal rašybos ar tarties panašumą, t. y. žodžiai laikyti kitų vediniais. Paaiškinimuose pasitelktos nuorodos į šaltinius, pvz., Hartknocho ir Milkaus knygas. Laiškuose žodžių apskaitai palengvinti yra pabraukymų plunksna, vėliau užrašyti žodžiai išskirti kryžiuokais (pieštuku).“¹⁷

Yra ir kitų liudijimų Berbomą buvus rimtu lietuvių tautosakos rinkėju ir lietuvių kalbos saugotoju. F. G. Neselmasas, *Lietuvių-vokiečių kalbų žodyno* (1850) autorius, suminėdamas žodžių pateikėjus, rašė, kad iš Berbomo gavęs 170 žodžių (Nesselmann, 1851 m.). „Daugumas jų – vietiniai žvejybos padargų, laivybos, žuvų ir augalų, gamtos reiškinių bei buities įvardai. Berbomo laiškuose ir žodyne atskirų žodžių aiškinimai sutampa, matyt, perrašyti netaisant.“¹⁸

Visi surinkti Berbomo posakiai ir žodynas priklauso vakarų žemaičių tarmei.

Nors Berbomo žodynėlį dar tik ruošiamasi išleisti, kai kurie dabartiniai terminų žodynų autoriai iš jo rankraščių jau pasisėmė medžiagos. Vienas tokių yra Vytautas Gudelis 2006 metais išleidęs „Lietuvos pajūrio marinistikos įvardus“, kuriems medžiagos sėmėsi ir iš E. Berbomo laiškų L. Rėzai. Daugelį pajūrio žvejų terminų į „Laivybos sąvokų aiškinimą“ įtraukia ir Vilius

¹⁶ Muižės dvaras buvo Muižės kaime Šilutės rajono savivaldybėje, 7 km nuo Kintų. Tai viena seniausių pamario dvarviečių. Dabar Muižės dvaras sunykęs, vietoje jo veikia žuvies konservų fabrikas yra kapinaitės. 1820 m. Muižės dvarą nupirko Ernestas Vilhelmas Berbomas. Išpuoselėta gyvenvietė imta vadinti Mažąją Italija.

¹⁷ <http://www.silaine.lt/2008/2008-11-25/Berbomas-II-22.htm>

¹⁸ *ibid*

Pakalniškis. Nemaža tokių terminų yra ir Bronio Stundžios žodyno „Jūriniai įvardai“ leidiniuose. Apie tai bus rašoma tolesniuose skyriuose

3.1. Alfonsas Velička, „Jūreivystės terminų trumpas enciklopedinis žodynas“ (1991)

Didžiojoje Lietuvoje, kaip minėta šiame darbe, buriavimo terminijos padėtis buvo kitokia. Pirmasis lietuviškas žodynas, turintis dalį buriavimo terminų, išleistas tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę – 1991 m. „Jūreivystės terminų trumpas enciklopedinis žodynas“. Autorius jį pradėjo rengti nuo 1975 m., surašydamas rusiškus-lietuviškus terminus su lietuvišku aiškinimu. Anot autoriaus, Vyriausioji enciklopedijų redakcija pasiūlė žodynėlį perdirbti, t. y. pirmiausia rašyti lietuvišką terminą, po to kitų kalbų atitikmenis. Nors A. Velička ir pertvarkė žodynėlį, tačiau Vyr. enciklopedijų redakcija dėl tam tikrų nesutarimų jo neišleido, ir kaip žodynėlio pradžioje rašo autorius, nuo 1987 metų prie jo nedirbo. Iš autoriaus žodžio žodynėlio pradžioje galima suprasti, kad toks leidinio variantas turėjo būti išspausdintas 1987 m., tačiau dėl tam tikrų aplinkybių jis buvo išspausdintas vėliau. Autorius rašo, jog supranta, kad šis leidinys nėra išsamus, bet mano, jog „daugeliui jūreivių, besimokiusių ir besimokančių, studijavusių rusų kalba, taip pat besidomintiems jūra asmenims jis kiek padės suvienodinti kalbamąją jūrinę terminiją“¹⁹.

Šio žodyno pradžioje nėra įvado, supažindinančio su žodynėlio struktūra, yra tik autoriaus žodis, supažindinantis su žodynėlio atsiradimo istorija. Trumpas enciklopedinis žodynas sudarytas abėcėliniu būdu, lemos negrupuojamos lizdais ir neskirstomos pagal temas. Po lemų, užrašytų pastorintu šriftu, skliaustuose pateikiami kitų kalbų (rusų, olandų, anglų, prancūzų, lotynų) lemų variantai. Tačiau čia nėra sistemiškumo: ne visada surašomi visų minėtų kalbų atitikmenys (bet rusų kalba lema visada įrašoma), ne visada nurodoma kalbos žyma, kartais parašomas tiesioginis vertimas ar reikšmė ir kt. Lemų pasirinkimas pagal temą, vienu atveju, nėra išsamus, kitu – perteklinis, kai parenkamos lemos nebūtinai žodyno temai. Vienas iš tokių pavyzdžių gali būti lema *Baltasis delfinas* arba *Baltijos lašiša* (p. 31). Nors žodyne surašyta

¹⁹ Alfonsas Velička, *Jūreivystės, žvejybos ir politechnikos terminų žodynas* I d., Klaipėda: Žvejų kolūkis „Baltija“, 1992, 3.

daug žuvų rūšių, bet tikrai neišvardintos visos jūrų ir vandenynų žuvys, todėl netikslinga tokių lemu traukti į šį žodyną, tokios lemos galėtų priklausyti kitam žodynui arba atskirai žodyno temai. Be to, pasitaiko ir vaizdingų posakių pateiktų kaip lemu, pvz., lema „*Jūros šauksmas*“, kuri išskirta kabutėmis, lyg jos žymėtų lemos perkeltinę reikšmę, pateiktas sinoniminis variantas „*jūros balsai*“ (p. 142), rusiškas posakis, bei išsamus paaiškinimas. Pertekliniai jūriniam terminų žodynui ir tokios lemos: *pūga, žuvies pramonė, laminarija, apsiniaukęs oras, bežvaigždis dangus, aprūpinimas* ir kt. Susidaro įspūdis, kad be tvarkos bandomi surašyti visi terminai, net posakiai, bent kiek susiję su jūra. Tačiau šis žodynas pravartus tuo, jog galima matyti sąsajas su lietuvių ir rusų kalbų terminais, bei norą formuoti savąją lietuvių jūrinę terminiją, kurioje nemažai ir buriavimo terminų.

3.2. Alfonsas Velička, „Jūreivystės, žvejybos ir politechnikos terminų žodynas“ I ir II d. (1992)

1992 m. A. Velička išleidžia ir dviejų dalių rusų-lietuvių verčiamąjį žodyną – „Jūreivystės, žvejybos ir politechnikos terminų žodynas“. Šis žodynas, tarsi, grįžimas prie pirminio autoriaus sumanyto varianto, tačiau jis jau nėra nei enciklopedinis, nei aiškinamasis: pateiktas antraštinis žodis ir kitos kalbos atitikmuo. Abiejuose žodynuose yra įrašas „Naudotis tarnyboje“, kuris galėtų sufleruoti apie to meto rusakalbių jūreivių profesionalų poreikį išmokti kalbėti ir rašyti Lietuvos respublikos valstybine kalba. Apie šį tikslą A. Velička jau užsiminė pirmojo savo žodynėlio pradžioje, deja, šiame verčiamajame žodyne nėra nei autoriaus žodžio, nei pratarmės, nei įvado, todėl apie jo paskirtį galime tik spėti (kaip žinoma, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę lietuvių kalba tampa valstybine kalba, o Klaipėdos mieste buvo daug kitakalbių, kuriems buvo nelengva persiorientuoti). Antraštiniame puslapyje nėra jokios užuominos, kad tai rusų- lietuvių kalbų žodynas. Vien lietuviški užrašai ant žodyno viršelio – autorius vardas ir pavardė, pavadinimas, leidimo metai – sudaro klaidinantį įspūdį, jog žodyno antraštiniai žodžiai bus lietuviški. Po antraštinio puslapio iš karto pateikiamos lemos rusų kalba, kurios surašytos lizdiniu būdu, pagal rusų abėcėlę (nors rusų kalbos abėcėlė taip pat neįtraukta).

Kaip ir pirmame A. Veličkos žodynėlyje, taip ir šiame, lemu pasirinkimas pagal temą vienu atveju nėra išsamus, kitu – perteklinis, kai parenkamos lemos nebūtinai žodyno temai, pvz., *рюкзак / kuprinė, картофелечистка / bulviaskutė* ir kt. Šiame žodyne nėra nei autoriaus

žodžio, nei jokios informacijos apie žodyno struktūrą. Lemos, kaip ir pirmame žodyne nesukirčiuotos.

3.3. Bronislovas Stundžia, „Jūriniai įvardai. Trumpas lietuvių-anglų žodynas“ (1992)

Bronio Stundžios žodynėlis išspausdintas 1992 metais, jame nemažą dalį sudaro tarpukario Lietuvoje rinkti ir vartoti terminai, todėl naujos kartos jūreivystės žodynu jo laikyti negalima. Šio žodyno turinys įdomus buriavimo ir kitų jūrinių terminų formavimosi bei senųjų terminų išsaugojimo klausimais.

Bronys Stundžia savo trumpo lietuvių-anglų žodyno „Jūriniai įvardai“ įvade rašo, kad apgailestauja, jog nuo 1918 metų per visą tarpukarį buvo išleista įvairių žodynų, tik ne apie jūrininkystę. „Reikėdavo pasukti galvą rašant apie laivybą, laivų statybą ar net apie buriavimą, nes trūko savų įvardų (terminų).

1940 m. mokomojo karo laivo karininkas jūrų lt. R. Nakas paruošė trumpą žodyną, kuris užėjus okupacijoms, nebuvo išspausdintas. Dabar žodyną teko peredaguoti, papildyti pajūrio žvejų vartotais įvardais, kuriuos surinko J. Gerull'is, Chr. Stang'as, S. Vainoras ir kai kuriais seniau vartotais žodžiais bei naujadarais.²⁰

Taigi, B. Stundžia tikriausiai bus pirmasis, kuris išleido spausdintą lietuvišką jūrinių terminų žodyną, kurio pagrindą sudarė tarpukario terminai iš R. Nako rankraščio. Deja, nei iš R. Nako rankraščio paimti žodžiai, nei kiti terminai bei naujadarai šiame žodyne niekaip neišskirti ir nepažymėti. Taip pat nenurodyti naujadarų ir kitų terminų šaltiniai.

B. Stundžia suvokė šio žodyno netobulumą, tačiau įžvelgė ir jo naudą: „Vartantis žodyno puslapius darys, ypač kalbininkas, daug priekaištų, tačiau šis netobulas leidinys gal bus paskatinimas specialistams toliau tęsti jau pradėtą darbą.“²¹

B. Stundžios žodynas yra aiškinamasis verčiamasis terminų žodynas. Žodyne lemos (antraštiniai žodžiai) surašyti abėcėline tvarka, lemos nesukirčiuotos. Po lemos skliaustuose pateikiamas atitinkamas terminas (kartais vertimas) anglų kalba ir apibrėžtis lietuvių kalba.

²⁰ Bronislovas Stundžia, *Jūriniai įvardai*, Toronto: Jūrinės knygos fondas, 1992, 2.

²¹ *ibid.*

Lemų parinkimas gana chaotiškas, nėra jokios atrankos sistemos, nėra jokio skirstymo į posričius, nėra jokio terminų grupavimo pagal temas. Apskritai, šiame žodynyje negalima tikėtis tokios kokybės, kurios dabar reikalauja Valstybinės lietuvių kalbos komisija rengiant terminų žodynus, nes čia pagrindinis tikslas, matyt, buvo užfiksuoti tarpukario Lietuvos terminus, susijusius su jūreivyste, ir, kaip minėjo autorius, paskatinti specialistus toliau dirbti šia kryptimi. Dėl šios priežasties žodyne galime rasti įvairių terminų straipsnių susijusių su jūreivyste, tačiau vargu ar būtinų šios dalykinės srities žodynui, o patys terminų straipsniai dažniausiai neatitinka dabartinių terminų žodynų rengimo bendrųjų reikalavimų. Žodyne nėra skirstymo pagal posričius ar terminų grupavimo pagal temas, pvz., buriavimo, navigacijos, laivų rūšių, laivų remonto reikmenys, laivybos komandų ir kt. Taip pat žodyne yra perteklinių terminų ar žodžių junginių, kurie yra pavieniai, įtraukti neaiškiu pagrindu, pvz., žodyne skiriamas straipsnis mitinei jūrų būtybei („bangpūtys – lietuvių mitologinis žvejų dievas“). Kai kurie lietuviški terminai ne visai atitinka lietuvių kalbos darybos taisykles, pvz., *didžburė (main sail)*, *didžstiebis (Main mast)*, turėtų būti *didburė*, *didstiebis* (nors vėliau B. Stundžia savo vadovėlyje „Burės ir varikliai“, jau vartoja taisyklingą variantą – *didburė*). Nežiūrint visų žodynėlio trūkumų, Bronislovas Stundžia padarė didelę naudą įrašęs į savo žodyną Lietuvos tarpukario jūrinius, tarp jų ir buriavimo, terminus.

3.4. Bronislovas Stundžia, „Jūriniai įvardai. Trumpas anglų-lietuvių žodynas“ (1996)

1996 metais B. Stundžia išleidžia trumpą anglų-lietuvių žodyną tuo pačiu pavadinimu „Jūriniai įvardai“. Pratarinėje B. Stundžia anglų kalbą pristato kaip tarptautinę laivininkystės kalbą. Tačiau autorius ir vėl rašo: „Tebūna šis darbas mažas įnašas ruošiant lietuvišką jūros terminiją.“²² Nors anglų-lietuvių Stundžios žodynėlio pavadinimas lygiai toks pats kaip ir lietuvių-anglų žodynėlio, tačiau jo turinys, lemų pasirinkimas bei apibrėžčių formuluotės skiriasi. Šiame anglų-lietuvių žodyne yra nemažai iliustracijų, kurios puikiai jį papildo.

Viena iš silpniausių B. Stundžios žodynų vietų yra apibrėžčių formulavimas. Pvz., *denis*, *bliktis (deck)* lietuvių-anglų žodyne apibrėžtis yra tokia: „Burinių laivų galdynėje laivo vieta, kur buvo statoma artilerija. Dabar bendras laivo lubų pavadinimas: pagrindinis, valčių, viršutinis, vidurinis, žemasis, pavėsinis“ (p. 9). „Termino apibrėžtyje turi būti tiksliai pasakyta sąvokos

²² *Ibid.*, 2.

esmė ir nurodyti skiriamieji jos požymiai (vengti neesminių dalykų). Apibrėžtis turi būti išsami, bet kiek galima trumpesnė, kalbiškai taisyklinga, stilistiškai sklandi²³ –rašoma Valstybinės lietuvių kalbos komisijos *Terminų žodynų rengimo bendruosiuose reikalavimuose*. Minėtoje apibrėžtyje, kaip dažniausiai ir kitose B. Stundžios žodynuose esančiose apibrėžtyse, pasigendama šių reikalavimų. Nors tuo metu tokie reikalavimai dar nebuvo VLKK paskelbti, tačiau dabar jais remiantis paprasčiau tirti žodynėlio struktūros trūkumus. Šioje apibrėžtyje trūksta termino sąvokos skiriamųjų bruožų, pirmiausia nurodoma sąvokos funkcija istoriniu požiūriu, kas yra perteklinis dalykas šiam žodynėliui, tokia papildoma informacija labiau tiktų enciklopedinio tipo žodynui. Vėliau užrašoma netiksli apibrėžtis, kurioje *denis* įvardijamas kaip lubos (ant lubų pastatytos artilerijos įsivaizduoti negalima, nebent ji būtų pakabinama). Apibrėžties pabaigoje išvardijamos *denio rūšys*, tai ekstencinė apibrėžtis, kuri gali būti kaip papildoma vieno straipsnio informacija; be to, *denio rūšys* galėtų būti įtrauktos lizdiniu / hierarchiniu būdu. Štai anglų-lietuvių žodynėlyje tas pats *denis* apibrėžiamas jau kitaip: „pagrindinė horizontali laivo dalis, susidedanti iš medinių juostų ar plieno plokščių“²⁴. Šį kartą apibrėžtis pradedama neblogai – pirmiausia nurodomas esminis bruožas, tačiau nenurodomi skiriamieji bruožai (nurodo horizontalią laivo dalį, kaip bendrą visų horizontalių plokštumų laive savybę, bet nenurodo, kas galėtų išskirti *denį* iš visų laivo horizontalių plokštumų). Medžiagos įvardijimas nėra aktualus dalykas šioje apibrėžtyje, atsižvelgiant į tai, kad ji kinta (šiais laikais *denis* dažniausiai būna iš kitų medžiagų), todėl tai yra neesminis, kintantis dalykas, kurio apibrėžtyje reikėtų vengti.

Pagrindinis buriavimo terminas – *burė (sail)* – B. Stundžios žodynuose taip pat neturi kokybiškos apibrėžties. Lietuvių-anglų žodyne ji tokia: „Audeklas, ištiestas prie laivostiebo. Burės esti keturkampės, pritvirtinamos prie skersių - gali būti pasukamos statmenai laivui, ir trikampės, pakreipiamos laivo diametralinėje plošmėje. [gramatika netaisyta]“²⁵ Anglų-lietuvių žodynėlyje jau kitokia apibrėžtis, joje yra parašyta tik tiek: „burės būna trikampės, keturkampės ir įstrižos“²⁶. Galima teigti, kad čia apibrėžties iš viso nėra, tik išvardijamos kelios burių formos (trikampės, keturkampės) ir vienos apibūdinamos kaip įstrižos. Nors tokie požymiai rodo, kad

²³ <http://www.vlkk.lt/programos/zodynu-reikalavimai.html>

²⁴ Bronislovas Stundžia, *Jūriniai įvardai*, Toronto: Jūrinės knygos fondas, 1996, 22.

²⁵ *Ibid.*, 7.

²⁶ *Ibid.*, 60.

žodynas sudarytas mėgėjiškai, tačiau tai vienas pirmųjų jūreivystės (tarp jų ir buriavimo) terminų žodynas, kuris labiau atliko verčiamojo žodyno funkciją anglų-lietuvių kalbomis.

Abu B. Stundžios žodynai nėra norminiai ir neatitinka daugelio dabartinių žodynų reikalavimų.

3.5. Drąsutis Palukaitis, „Buriavimas. Aiškinamasis žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)“ (1993)

1993 m. Lietuvos kūno kultūros institute, Irklavimo, buriavimo ir turizmo katedroje išleidžiamas Drąsučio Palukaičio aiškinamasis žodynas „Buriavimas“ (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis), kuris yra skirtas mokymo tikslams. Jo tiražas tik 100 egzempliorių. Iš mažo tiražo ir žodyno struktūros matoma, kad šis mokomasis leidinys skirtas siauram ratui, konkrečiam tikslui – buriavimo sporto šakai, Lietuvos kūno kultūros instituto Irklavimo, buriavimo ir turizmo katedros poreikiams. Pratarinėje autorius tikisi, kad „šis žodynas bus naudingas ir buriuotojui, ir jo treneriui, ir buriavimo specializacijos studentui, ir sporto žurnalistui [...]“²⁷.

D. Palukaitis pradėjęs dirbti Lietuvos kūno kultūros instituto Irklavimo, buriavimo ir turizmo katedroje skaitė buriavimo specializacijos kursą. Nuo 1948 m., pradėjęs domėtis buriavimo sportu, tiek praktiškai, tiek teoriškai, nuo to laiko rinko buriavimo terminus, kurių dalis pateko į pirmąjį *Sporto terminų žodyną* (1959). Autorius pratarinėje rašo, jog atrinko „pačius būdingiausius žodžius“, tik nepaaiškina, pagal ką būdingiausius. Iš tolesnio pratarinės teksto galima suprasti, kad autorius savo nuožiūra atrenka jam pačiam labiau priimtinius terminus: „Naudodamasis autoriaus teise ir atsakomybe, šiame leidinyje išdrįsau keliskart nukrypti nuo lietuvių kalbos normų. Pirmiausia siūlau įvesti „baidevindą“ vietoj „beidevindo“. Antra, kadangi terminas „buja“ daugumoje kalbų, taip pat ir olandų, iš kurios jis kilęs, šaknyje turi balsę „o“, o ne „u“, siūlau grįžti prie anksčiau vartotos „bojos“. Į kai kuriuos terminus gražinu turimą lietuvių kalboje priebalsį „h“, kuris dėl rusų kalbos įtakos buvo išvirtęs į „g“ (ranhautas, španhautas). Sunormintą dvireikšmį „rifą“ pagal reikšmes įvardiju dvejopai: „rifas“ ir „refas“ (taip pat vartoja vokiečiai, danai, lenkai ir estai)“²⁸. Autoriaus išvardyti pakeitimai yra ne nukrypimas nuo lietuvių kalbos normų, o bandymas įvesti tam tikras normas ir patikslinimus.

²⁷ Drąsutis Palukaitis, *Buriavimas. Aiškinamasis terminų žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)*, Kaunas: KTU, 1993, 4.

²⁸ *Ibid*, 3.

Tačiau rimtesnės terminų norminimo sistemos jis nepateikė, apsiribojo tik kelių terminų keitimu tikslinimu ar rekomendacijomis.

Antraštiniai žodžiai pabraukti brūkšniu, nesukirčiuoti. Žodyne po antraštinio žodžio dažnai pasitaikanti viena pažyma – įstriža rodyklė, kurios reikšmės autorius pratarmėje nepaaiškina. Galima tik spėti, kad autorius taip pažymėjo antraštinius žodžius, kuriuos laiko netinkamais terminais, po jų įrašydamas, jo nuomone, teiktinus, arba tiesiog šitaip pažymėjo sinoniminius terminus. Nors pratarmėje autorius paaiškina ir rekomenduoja kai kurių terminų keitimo subtilybes, tačiau pačiame žodyne, dėl ko vienas terminas laikomas priimtinesnis nei kitas, jau nenurodo, pvz., „audėjų mazgas → šoto mazgas“ (p. 7), „beidevindas → baidevindas“ (p. 11), „markutė → apvija“ (p. 46), „raksas → kabė“ (p. 59).

Žodynas yra aiškinamasis (tai nurodyta ir žodynėlio tituliniam lape), taip pat ir verčiamasis (kiekvieno termino straipsnio gale užrašyti atitinkami terminai anglų ir rusų kalbomis). Žodynas pagal paskirtį taip pat yra ir mokomasis. Autorius bando ieškoti priimtinesnių lietuvių kalbos sistemai fonetinių terminų sprendimų, lygina juos su kitomis kalbomis. Taigi žodynėlis, jau nėra vien esamų terminų inventorizacija, tai jau pirmasis bandymas tam tikro norminimo link. Be to, tai jau siauresnis nei jūreivystės terminų žodynas, išskiriama konkretnė dalykinė sritis – buriavimas. Dar vienas pažangus šio žodyno bruožas, kad terminai jau yra grupuojami lizdais. Be to, atsiranda tam tikros pažymos (įstriža rodyklė), kuri, nepaisant taisyklingumo ir autoriaus nuomonės, padeda sisteminti sinonimus.

Deja, įvade autorius nepaaiškina pažymų reikšmės. Nors šiame žodynėlyje yra daugiau pažangių terminų užrašymo pavyzdžių nei B. Stundžios, tačiau dabartinių *Terminų žodyno rengimo bendrųjų reikalavimų* šis žodynėlis negalėtų atitikti.

Pirmiausia žodyne trūksta sistemiškumo. Nors autorius pratarmėje rašo, kad žodyno terminai pateikti lizdais ir kiekvienas iš jų paaiškinamas enciklopediškai, tačiau, toli gražu, ne kiekvienas terminas paaiškintas, kai kurie lieka be paaiškinimo, tik išversti į anglų ir rusų kalbas. Pavyzdžiu galima imti lemą *burė*, po kurios nepateikta jokia apibrėžtis, tik angliškas ir rusiškas terminai. Nors toliau lizdiniu būdu surašomi burių tipai, tačiau, kas yra *burė*, taip ir neapibrėžiama. Taip pat apibrėžčių neturi daugelis svarbiausių buriavimo žodžių, tokių kaip *burlaivis*, *buriavimo klasė* ir kt.

3.6. Vilius Pakalniškis, „Laivybos sąvokų aiškinimas“ (2005)

Autorius Vilius Pakalniškis (1930) gimė laivų taisyklos darbuotojo šeimoje, nuo mažens buvo susipažinęs su jūriniais terminais ir šias žinias kaupė visą gyvenimą. V. Pakalniškis – buriuotojas, dvidešimt metų dirbo uosto laivūnu (taip jis siūlo vadinti kapitoną), šešerius metus tarnavo Lietuvos respublikos vandens transporto departamente, dėstė Klaipėdos universiteto Jūrų technikos fakultete ir KU aukštesniojoje jūreivystės mokykloje. 2005 metais išleisdamas „Laivybos sąvokų aiškinimą“ autorius turėjo aiškų tikslą – „įrodyti, kad mokslines sąvokas reikšti ir sudėtingus laivybos dalykus galima ir be tarptautinių žodžių“²⁹. Autorius taip pat pripažįsta, kad be tarptautinių žodžių visiškai išsiversti neįmanoma, bet nepateisina daugelio mūsų laivyne vartojamų svetimžodžių, kurie, anot jo, yra visai ne tarptautiniai. Žodyno sudarytojo žodyje apgailestaujama, kad po Antrojo pasaulinio karo prievarta iškeldinus pamario gyventojus, įskaitant ir senbuvius, iškeliavo ir senoji pajūrio ir pamario krašto terminija, kartu su lietuviškais jūriniais įvardais; pokario metais, atvykus laivybos mokovams iš Tarybų Sąjungos, lietuvių laivybinė terminija pradėjo formotis rusų kalbos terminų pagrindu. Autorius šiame žodyne vietoj svetimžodžių, kurie yra atsiradę lietuvių terminijoj po Antrojo pasaulinio karo, bando surasti lietuviškus atitikmenis. Autorius mano, kad laivyboje derėtų svetimžodžius vartoti tik tada, kai nėra savojo žodžio, o „jei savas žodis yra buvęs, bet dėl kurių nors priežasčių pamirštas arba pakeistas svetimžodžiu, reikėtų jį prisiminti ir vartoti ne tik laivyboje, bet ir kasdieninėje kalboje“³⁰.

Leidinyje nėra norminis, kaip rašoma pratarinėje, kalbos redaktorė atsiriboją nuo kai kurių autoriaus sukurtų, neaprobų, mokslinėje kalboje nežinomų naujadarų. Leidinio kalbos redaktorė teigia, kad yra ir tinkamai sukurtų naujadarų, pvz.: *statkrantė (pirsas)*, *laivakelis (farvateris)* ir kt. Kita vertus, nors leidinyje ir nevadinamas žodynu, o tik patariamąjo pobūdžio leidiniu, jis vis tik struktūriškai atitinka nemažai dabartinių žodyno rengimo reikalavimų: pagrindiniai žodžiai išryškinti, sukirčiuoti, nurodytos kirčiuotės, pateiktos pagrindinių veiksmažodžių formų galūnės, lemos sugrupuotos lizdiniu būdu, beveik prie kiekvienos lemos pateikiami kitų kalbų arba tarptautiniai atitikmenys, nuorodos, aiškinančios žodžio ar termino kilmę. Lemomis pateiktos ir jūrininkystėje visuotinai priimtose tarptautinės santrumpos. Leidinio

²⁹ Vilius Pakalniškis, *Laivybos sąvokų aiškinimas*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005, 2.

³⁰ *Ibid.*, 5.

straipsniai enciklopedinio pobūdžio. Visa leidinio struktūra išaiškinta leidinio pratarmėje, kaip ir priklauso žodynų standartams.

Gana didelę dalį sudaro priedai (p. 275–386), kur terminai surašyti pagal temas, daug pavyzdžių pateikiama iliustracijomis. Nemažą priedų dalį užima skyrius „Laivybiniai žodžiai lietuvių liaudies dainose“ (p. 338–386), kuriame autorius nori parodyti, kokių būta laivybinių žodžių lietuvių liaudies dainose, pvz., *laivūnas, elmentas* (dabar *kapitonas, rumpelis*) ir kt.

„Laivybos sąvokų aiškinime“ labai trūksta, autoriaus vadinamų svetimžodžių sąrašo su nuorodom į, jo nuomone, teiktinus. Šis sąrašas palengvintų darbą, žinantiems tik svetimžodį ir ieškantiems lietuviško atitikmens. Dabar žodyne antraštiniu žodžiu eina tik, autoriaus nuomone, lietuviškas atitikmuo, o netinkami, bet lietuvių kalboje vartojami terminai pateikiami straipsnio gale, su pastaba, jog kartais ir tokie terminai vartojami. Kitas dalykas, nenurodyti, kurie terminai yra autoriaus sukurti, kurie paimti iš kitų šaltinių.

Tai vienas pirmųjų šios specializacijos terminų žodynų, kuris struktūriškai labiausiai priartėja prie dabartinių terminų žodynų reikalavimų. Autoriaus išsikeltas tikslas – pateikti kuo daugiau lietuviškų terminų – išskiria šį žodyną iš kitų šios srities žodynų, tačiau jam trūksta šaltinių ir naujadarų pagrindimo, t. y., net kalbos redaktorė atsiriboja nuo kai kurių naujadarų abejodama jų darybos tikslingumu arba dėl informacijos apie jų vartojimą trūkumo.

3.7. Jurgis Banaitis: „Jūrų technikos, laivybos, žvejybos lietuvių-rusų-anglų kalbų žodynas“ (1994), „Anglų-lietuvių kalbų jūrų technikos, laivybos, žvejybos žodynas“ (2001), „Lietuvių-anglų kalbų jūrinis žodynas“ (2008).

Pirmojo savo žodyno pratarmėje autorius rašo, jog tai pirmasis bandymas sudaryti šios ūkio šakos trikalbį žodyną. Visi trys žodynai savo turinių yra susiję, skiriasi tik antraštinio žodžio kalbos pasirinkimas, bei kalbos, į kurias verčiama. Vėlesniuose žodynuose įtraukiamos kai kurios naujos arba išmetamos kai kurios senos lemos. Visi žodynai, kaip aiškinama jų pratarmėje, apima laivų teoriją, laivų projektavimą, laivų statybą ir remontą, laivų energetinių įrenginių eksploataciją, laivų mašinas ir mechanizmus, kranto įrangą ir techniką, laivybą, laivavedybą, krovinių gabenimą ir apdorojimą, žuvis, navigaciją, žūklę ir žūklės priemones, saugą jūroje, jūrų teisę, vandens sportą, komandas, specialios bendravimo paskirties žodžių

junginius bei frazes, konvencijas ir sutartis bei santrumpas. Kadangi šis žodynas yra norminamasis, autorius tikisi, kad „sėkmingas šios terminologijos sutvarkymas leis toliau tobulinti kalbą, kurioje daug netaisyklingų terminų, barbarizmų, neteiktinų vertimų, arba tiesiog vartojami svetimos kalbos terminai, žodžiai“³¹. Kitus du žodynus autorius taip pat įvardija kaip bandymą toliau norminti ir vartoti lietuvių kalbą jūrų industrijoje. Tačiau trečiajame žodyne „Lietuvių-anglų kalbų jūriniame žodyne“ (2008) autoriaus požiūris apie kitos kalbos įtaką jau šiek tiek kitoks: „Anglų kalba yra pagrindinė jūrų valstybių bendravimo priemonė, kurios terminai ir žodžių junginiai yra kilę iš kitų jūrų valstybių – Olandijos, Vokietijos, Ispanijos, taip pat iš Skandinavijos. Dalis žodyne pateiktų terminų yra daugelio valstybių seniai vartojami ir priimtini, todėl juos versti ar vietoj jų sudaryti naujus būtų netikslinga. Tokie terminai šiame žodyne yra aiškinami ir aprašomi.“³² Deja, aiškinimas ir aprašymas žodyne yra nesisteminis, tai yra ne prie visų skolinamų terminų jis yra. Be to, tokie skliaustuose pateikti aiškinimai dažnai būna netikslūs, pvz., „**Cockpit kòkpitás** (atvira dėžė jachtos ar katerio laivagalyje)“ (p. 101) – kokpitas nėra dėžė, ir ne visada jis būna laivagalyje, todėl toks paaiškinimas nėra vertingas, dažnai jis gali net klaidinti.

Visi trys žodynai yra tik verčiamieji: pateiktos lemos ir atitinkamų kalbų variantai. Visi trys žodynai yra norminamieji. Žodynuose yra pratarmė, žodyno sandara, nurodyti leksikografiniai šaltiniai, santrumpų aiškinimai. Apskritai žodynas atitinka daugelį dabartinių žodyno sudarymo standartų: kiekvienas žodynas sudarytas lizdiniu būdu, antraštiniai žodžiai pateikiami abėcėlės tvarka ir pajuodintu šriftu, sukirčiuoti, homonimai (vienodai tariami ir rašomi, bet skirtingos reikšmės žodžiai) pateikiami atskirais antraštiniais žodžiais ir sunumeruoti ir. t. t.

Be minėtų privalumų, žodynas turi ir trūkumų. Autoriaus norėta apimti labai daug jūrinių temų, kurias išvardijo pratarmėje, tačiau žodyne lemų, kurių skaičius tikrai nemažas, neskirsto temomis, o bendrai surašo pagal abėcėlę. Nors antraštiniai žodžiai sukirčiuoti, bet kirčiuotės nenurodytos.

Susidaro įspūdis, kad autorius inventorizuoja visus įmanomus su jūreivyste susijusius terminus, tarp jų ir neteiktinus skolinius, nors jų kaip neteiktinų nepažymi („buchta /бyxтa/ bight (of rope)“ (p. 78)), ir senųjų terminų, vartotų tarpukariu, bet nevartojamų šiais laikais („almentas

³¹ Jurgis Banaitis, *Jūrų technikos, laivybos, žvejybos lietuvių-rusų-anglų kalbų žodynas*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1994, 3.

³² Jurgis Banaitis, *Lietuvių-anglų kalbų jūrinis žodynas*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2008, 3.

žr. vairalazdė“ (p.18), „rumpelis (vairalazdė) / румпель / (steering) liller, ridder tiller“ (p. 406)). Tokią terminų įvairovę ar sinonimiją lemia dar nenusistovėjusi šios srities terminija, kai skirtinguose žodynuose ta pati sąvoka turi skirtingus terminus: J. Banaitis tarp kitų gausių leksikografinių šaltinių, vartotų sovietmečiu, nurodo ir minėtą Bronislovo Stundžios žodyną „Jūriniai įvardai“ bei Alfonso Veličkos „Jūreivystės terminų trumpą enciklopedinį žodyną“, o juose, kaip buvo rašyta šiame darbe, nemaža tarpukariu vartotų terminų.

Nors šie žodynai yra norminamieji ir naudingi ieškantiems jūreivystės terminų atitikmenų atitinkamomis kalbomis, tačiau jie nėra aiškinamieji, o būtent tokių žodynų – verčiamųjų aiškinamųjų – labiausiai ir trūksta Lietuvoje.

3.8. Vytautas Gudelis „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai“ (2006)

Akademikas Vytautas Gudelis dar prieš Antrąjį pasaulinį karą pradėjo rinkti ir sisteminti Lietuvos pajūrio žvejų vartotą leksiką, ir išrinkęs iš jos laivų, laivybos, žvejų ir žvejybos, meteorologijos ir hidrologijos terminus, surašė į 2006 metais išleistą žodyną „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai“ (pateikia apie 400 tokių terminų). Anot autoriaus, šis leidinys tai savotiškas paminklas baigiančiai išnykti senųjų Lietuvos pajūrio žvejų šnekai. Pratarmėje profesoriai ir habilituoti daktarai Vytautas Vitkauskas ir Vytautas Smailys vertina šį leidinį kaip svarbų pražuvusios tautos leksikos dalies rinkinį, turintį įtakos mūsų kultūrai ir kalbos mokslui, šiame leidinyje yra tiksliau atspindėta senoji lietuvių pajūrio terminologija nei bet kuriame kitame specializuotame jūriniame žodyne, tai puikus šaltinis ir alternatyvą mažinant svetimybų įtaką šiuolaikinėje Lietuvos jūrinėje terminijoje³³. „Leksinis pajūrio žvejų fondas formavosi iki XX amžiaus pradžios. II pasaulinio karo pabaiga smogė lemtingąjį smūgį ne tik senųjų Lietuvos pajūrio žvejų egzistencijai – dauguma jų pasitraukė į užjūrį ir kitus kraštus, o kartu su jais baigėsi ir to krašto lietuvių šnekos tūkstantmetė istorija. Nuo to laiko ji tapo tik mūsų tautos kultūriniu paveldu.“³⁴ Autorius įvade užsimena, kad Lietuvos pajūrio žvejų šneka kito, veikiama vokiečių kalbos, tačiau „vienu ar kitu pavidalu išlikę lietuvių žvejų šnekos žodžiai, terminai, būdingi tik jiems, sudaro papildomą žinių aruodą, leidžiantį paveldėtos leksikos pagrindu vystyti ir turtinti

³³ Vytautas Gudelis, *Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai*, Utena: UAB „Utenos Indra“, 2006, 10.

³⁴ *Ibid.*, 12.

ne tik mokslinę, bet ir meninę, literatūrinę terminologiją³⁵. Žodyne daugiausia terminų, susijusių su Baltijos jūros ir Kuršių marių laivyba, hidrometeorologiniais procesais ir žvejojimu, atsisakyta su tema nesusijusios Lietuvos pajūrio žvejų terminologinės leksikos.

Nurodyti leksikografiniai šaltiniai. Didžiąją dalį terminų autorius rinko iš vokiečių ir lietuvių kalbų žodynų ir periodinių leidinių, išleistų XIX a. ir XX amžiaus pirmoje pusėje. Mokslinės literatūros, susijusios su marinistikos terminais, buvo maža: Vilhelmo Bennecke, Christiano Stango, Jurgio Gerulio, V. Kalvaičio darbai, ir nemažai medžiagos iš jau minėtų Ernesto Beerbomo ir Liudviko Rėzos archyvinių šaltinių.

Žodyne, kaip reikalauja VLKK *Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai*, yra ir pratarinė ir įvadas. Įvade taip pat yra aprašyta žodyno struktūra: žodynas sudarytas iš trijų skyrių, kurie sugrupuoja terminus pagal temas. Pirmą skyrių sudaro laivų, laivybos, žvejų ir žvejojimo terminai, antrą – meteorologijos ir hidrologijos terminai, trečią – retos unikalios iliustracijos. Žodynas iliustruotas piešiniais, fotografijomis ir brėžiniais. Pirmojo ir antrojo skyriaus pradžioje pateikiama su aprašoma vietoje susijusi geologinė, geografinė ir istorinė informacija, Lietuvos pajūrio žvejų gyvenimo būdas, išsamiau aprašomi daugelis terminų – kada ir kaip jie buvo vartojami.

Žodynas yra aiškinamasis. Terminai surašyti abėcėline tvarka, sukirčiuoti, nurodytos kirčiuotės, jei lema turi kelias reikšmes, apibrėžtyje jos sunumeruojamos. Vienas iš privalumų, kurio nėra nei viename minėtame šios srities žodyne yra tai, kad nurodyta, kurios lemos yra kilusios iš vokiečių kalbos (skoliniai iš vokiečių kalbos turi pažymą – *germ.*). Lemos sukirčiuotos ir nurodytos jų kirčiuotės, nors kartais pasitaiko vardažodinių lemų be kirčiuotės pažymos, bet tai pavieniai atvejai, pvz., „**burlaikis** – žr. bursaitis“ (p. 33) arba „**gynas** – plona tinklų unguriams gaudyti (ūdų) virvelė“ (p. 35). Šiek tiek sistemiškumo trūksta įrašant pažymą *žr.*, kuri vienu atveju nurodo į sinonimą („**burlaikis** – žr. bursaitis“ ir „**bursaitis** 1 – virvė burei pririšti“ (p. 33)), kitu – kaip kito termino apibrėžties dalis („**branga** 4 – žr. vytiniai“ (p. 33) ir „**vytinis** 2 – laivo skersinis – medžio tašas, prie kurio prikalmi mediniai brangos, kumbriai, padidinantis valtys skersinio atsparumą.“ (p. 44)). Nors autorius rašo, kad į žodyną netraukiami žodžiai, nesusiję su laivyba, hidrometeorologiniais procesais ir žvejojimu, bet vis vien yra lemų su minėtomis temomis nesusijusių, pvz., „**būrai** 2 (germ.) – žemdirbių (ūkininkų) pavadinimas Prūsijoje“ (p. 33) arba „**kiemas** 4 – kaimo tarminis pavadinimas“ (p. 35) ir kt.

³⁵ *ibid*, 13.

Kaip lemos įtraukti ir posakiai, kurie nėra susisteminti gramatinės formos atžvilgiu, pvz., „**vėjui gurti** – vėjui rimti“ ir „**vėjas liaujas** – vėjas rimsta“ (p. 62); kaip atskira lema įrašoma „**gurti** – rimti (apie vėją)“ (p. 57).

Nors pasitaiko keletas sistemiškumo trūkumų, bet iš esmės žodynas vertingas ir kokybiškas dabartiniu terminų žodynų rengimo reikalavimų požiūriu, papildytas išsamiomis istorinėmis terminų vartojimo žiniomis, ir, kaip įrašyta leidinio pabaigos puslapyje, Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštaruja.

3.9. Artūras Dovydenas, „Anglų-lietuvių buriavimo terminų aiškinamasis žodynas“ (2013) internetinis variantas

Artūras Dovydenas – turintis ilgametę patirtį kapitonas, knygų apie buriavimą autorius, „Kreiserinio buriavimo mokyklos“ įkūrėjas ir buriavimo mokytojas, sudaro internetinį Anglų-lietuvių buriavimo terminų aiškinamąjį žodyną. Šio žodyno atsiradimą iniciavo L. Ron Hubbardas, kuris norėjo savo anglišku buriavimo terminų svetainėje turėti lietuviškus vertimus.

Tai verčiamasis aiškinamasis anglų- lietuvių kalbų žodynas. Geriausia šio žodyno savybė yra ta, kad terminai yra grupuojami į temas, kituose aukščiau minėtuose žodynuose dažniausiai grupavimo arba iš viso nėra, arba jis yra gana menkas, apimantis per plačias temas. Žodyne antraštiniai žodžiai sugrupuoti pagal tokias temas: navigaciniai terminai, vėjo kryptys, laivo charakteristikos, laivo terminai, burės, laivavirvės, jachtų tipai ir veiksmai. Tačiau tai vienintelė žodyno savybė, kurios patariama laikytis sudarant šiuolaikinį žodyną pagal VLKK *Terminų žodynų rengimo bendruosius reikalavimus*. Ši savybė pagirtina, bet šiuolaikinių žodynų kokybės jis neatitinka.

Antraštiniai žodžiai surašyti ne abėcėlės tvarka – tai labai apsunkina naršymą, nors ir pradžioje užsimenama apie galimą žodžių paiešką paspaudus klavišus Ctrl F. Lietuviški terminai turėtų būti nesukirčiuoti, nenurodomos kirčiuotės arba pagrindinės formos. Daug terminų neatitinka žodynų temų ir yra pertekliniai. Žodyno sudarytojas nenurodo, kokiais šaltiniais rėmėsi rinkdamas lietuviškus terminus. Dažnas terminas, nors ir turi žinomą ir visuotinai priimtą lietuvišką variantą, paverčiamas skoliniu, pvz. „Norhtwest – Nordvestas“ arba „Nordeast – Nordostas“, kai visiškai suprantamas ir meteorologijoje įsitvirtinęs terminas šiaurės vakarų ir

šiaurės rytų vėjas. Kitoms lemos pateikiami net keli lietuviški atitikmenys, tarp kurių gali būti ir senųjų Lietuvos pajūrio žvejų vartoti terminai ir tarptautiniai terminai ar kiti skoliniai, pvz., „**South** – Pietys, Ziuidas (Launagis)“. Kadangi žodyne lemos surašytos ne pagal abėcėlę, homoniminiai terminai nesurašyti vieni po kitų, bet išsibarstę po visą žodyną, be to, ne visi turi apibrėžtis, pvz., „**Beam** – Bimsas“, „**Beam** – Midelis“ ir „**Beam** – Plotis – didžiausias laibo korpuso plotis“. Pasitaiko ir lietuviškų homoniminių terminų, kurie taip pat neturi apibrėžčių, dėl to sunkiau suprasti, kada vartoti vienokį, kada kitokį anglišką terminą, pvz., „**Whirlwind** – Viesulas, Tornadas“ ir „**Twister** – Viesulas, Tornadas“.

Šiame žodyne nėra sistemos ir pateikiant tų pačių angliškų lemu lietuviškus atitikmenis, dažnai perimamas tai vienas, tai kitas skolinys, pvz., „Fairway or Channel or **Waterway** or Seaway or Pass – Farvateris“ ir „**Waterway** – Vatterveisas“. Šiuo atveju *farvateris* jau vartojamas kaip tarptautinis terminas, o *vatterveisas* dar nėra žinomas skolinys (kiti žodynų sudarytojai vartoja lietuvišką terminą – *vandenkelis*).

Apibrėžčių formuluotės nesistemos, ne visada tikslios, nesilaikoma jokio apibrėžčių sudarymo modelio, daugelis lemu iš viso neturi apibrėžčių, o tik atitinkamą terminą lietuvių kalba. Pavyzdžiui, „**Scraps** – Skardžiai, išilgai kranto. Skardis – Status plokščiakalnio šlaitas, uolos“ arba „**Calm conditions** – Ramios sąlygos, lygus vanduo, bevėjis oras“, pirmu atveju dalis apibrėžties pateikta prie lietuviško termino atitikmens, antru atveju, po lietuviško termino atitikmens pateikiama tik ekstencinė apibrėžtis. Daugelis apibrėžčių formuluočių yra laisvos formos, tarsi tai būtų ne apibrėžtis, o laisvas pasakojimas: „**Head to Wind** – Leventikio kursas – laivo priekis pasukamas į vėją ir burės plazdinamos.“ arba „**Close reach** – Buko beidevindo kursas vėjo atžvilgiu. Plaukimas su burėmis aštriai į vėją, bet ne taip aštriai, kaip aštraus beidevindo kursu“.

Jei terminas turi kelias reikšmes, jos nenumerojamos, tarp jų rašomas jungtukas „arba“, pvz., „**Drift** – Dreifas – nukrypimas nuo kurso pavėjui, arba laivo judėjimas be variklio ir burių pavėjui, arba laivų, sukabintų bortais, nukrypimas nuo kurso plaukiant su varikliu dėl velkamo laivo, prikabinto prie šono“.

Dažnai pasitaiko tiesioginis, pažodinis termino vertimas, pvz., „**Dead wind** – Miręs vėjas – Plaukimo kryptis tiesiai pavėjui“.

Ne tik lemos surašytos be jokios sistemos, bet ir visi straipsniai surašyti laisva forma, nepaisant nei pažymų, nei straipsnių ir apibrėžčių struktūros, nei lietuvių kalbos stiliaus, tikslumo, taisyklingumo ar kitų *Terminų žodynų rengimo bendrųjų reikalavimų*.

3.10. „Sporto terminų žodynas“ 1 T 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas, parengė Stanislovas Stonkus (2002)

Tai aiškinamasis enciklopedinis žodynas, kuriame pateikiami angliški, vokiški ir rusiški atitikmenys. Valstybinė lietuvių kalbos komisija neprieštaravo šio žodyno leidimui. Leidinys atitinka daugelį *Terminų žodynų rengimo bendrųjų reikalavimų*. Makrostruktūros atžvilgiu jame yra visi reikalingi skyriai: pratarmė, žodyno sandaros aprašymas, sutrumpinimų paaiškinimas, naudotos leksikografijos šaltinių sąrašas, straipsnių pateikimo tvarka ir t. t. Žodyne laikomasi sistemiškumo, jame pateikiami bendrieji sporto, bei su juo susiję terminai, jis sudarytas abėcėliniu lizdiniu būdu (lizdais ir pagal gimininį žodį grupuojami rūšiniai terminai). Po tarptautinio ar svetimos kilmės termino dažnai nurodoma jo etimologija (kilmė), jei kilmė nežinoma arba abejotina, ją nurodyti atsakoma. Žodyne vartojamos įvairios nuorodos, pvz., nuoroda *žr. rodo*, kuriame lizde galima rasti reikiamą terminą, rodyklė yra norminamoji nuoroda, kuri nurodo į teiktines ir labiau prigijusį terminą, *ntk.* nurodo, kad terminas neteiktinas ir po lygybės ženklo nurodomas teiktinas terminas.

Žodyno šaltiniuose, tarp kitų gausios literatūros sąrašų, buvo naudojamos šia su buriavimu susijusiais literatūra: Drąsutis Palukaitis, Buriavimas. Aiškinamasis žodynas. – Kaunas, 1993.; Štaras V. Buitinių ir sportinių valčių istorijos fragmentai. –Kaunas, 1995.

Į šį žodyną yra įtraukta dalis buriavimo terminų. Tačiau buriavimas čia ne jūreivystės ar laivybos dalis, o sporto šaka. Dėl šios priežasties įtraukti tik tie buriavimo terminai, kurie susiję su buriavimo sportu, tai matyti ir iš leksikografijos šaltinių pasirinkimo (kaip aukščiau šiame skyriuje minėta, Drąsutis Palukaitis savo žodynėlį rengė *Lietuvos kūno kultūros instituto Irklavimo, buriavimo ir turizmo katedros* poreikiams).

Aišku, šis žodynas negali konkuruoti buriavimo terminų gausa su kitais jūriniais ar buriavimo žodynais, nes jame yra tik patys svarbiausi šios sporto šakos terminai. Tačiau paradoksalu, kad šiame žodyne yra įrašyti tokie buriavimo terminai, kurių daugelyje minėtų žodynų nėra, pavyzdžiui, tokie nuo buriavimo neatsiejami terminai, kaip *burlentė, burlentininkas* (p. 81), *burinės rogės* (p. 507). Šių terminų žodynuose, kurie orientuoti į senąją lietuvių

terminologiją, ir negalėjo būti, nes buriavimas tokiomis priemonėmis pasaulyje paplito gan neseniai (pirmoji burlentė buvo pagaminta tik 1958 m.³⁶, burinių rogių varžybos pasaulyje taip pat tapo populiarios visai neseniai). Tačiau *vėjaračio* terminas nėra įtrauktas net į šį antrąjį Sporto terminų žodyną, mat šis terminas, kaip ir sporto šaka, yra visiškai naujas.

Šie terminai iškelia naują klausimą būsimiems buriavimo žodyno rengėjams, bet apie tai kitame skyriuje.

„Sporto terminų žodynas“ struktūros atžvilgiu yra geriausias iš visų šiame darbe minėtų žodynu, bet buriavimo lemu jame mažiausiai. Kita vertus jame įrašytos kelios su buriavimu susijusios lemos, kurių nėra kituose minėtuose žodynuose. Aišku, dėl šių naujovių apibrėžčių ir čia yra netikslumų, pavyzdžiui, terminas burinės rogės ir ledrogės terminų painiava, kuri įsigalėjusi ne tik žodyne, bet ir kitoje spaudoje bei gyvenime. Žodyno paskirtis turėtų būti tokias painiavas išspręsti, tačiau šiuo atveju „Sporto terminų žodynas“ to neišsprendžia.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija rašo, kad *ledrogės* ar *ledrogių sportas* vartojamas kaip sinonimas tarptautiniam terminui *bobslėjus*. „Tarptautinių žodžių žodyne“ *bobslėjaus* apibrėžtis tokia: „*Bobslėjus* [angl. bobsleigh]: 1. ledrogės, dvivietės arba keturvietės rogės su vairu ir stabdžiu leistis specialiai įrengta trasa su 5–8 viražais; 2. ledrogių sportas, sporto šaka – greitas leidimasis nuo kalno vingiuota trasa ledrogėmis“³⁷. Panašią, beveik identišką *bobslėjaus* apibrėžtį pateikia ir „Sporto terminų žodynas“, kur *bobslėjus* kitaip vadinamas *ledrogėmis*.

Tačiau prie lemos *ledrogės* „Sporto terminų žodyne“ jau pateiktos dvi reikšmės, kurios susijusios su buriavimo priemonėmis: „1. speciali lengva konstrukcija ant pačiūžų su burėmis sportinėms lenktynėms ant ledo; 2. burinės rogės, burinė valtis arba platforma ant 3 pačiūžų, *ledrogės* pritaikytos slysti ledu, iškėlus bures“. Prieš lietuvišką terminą pateikiami angliški terminų variantai: *ice sledge* (žinomos, kaip metalinės rogės specialiam ledo rituliui žaisti – *Ice Sledge Hockey*), *skibob* (prie dviračio tipo rėmo pritvirtintos slidės vietoj ratų, ši priemonė skirta nusileisti nuo kalno), *bobsleigh* (reikšmė aprašyta aukščiau). Matome, kad nei viena ši priemonė burių neturi ir neatitinka minėtų burinių priemonių apibrėžties variantų. Tačiau yra angliškas terminas *ice boat* (arba *iceboat*), kuris vartojamas būtent minėtoms burinėms priemonėms įvardinti, bet jis net nėra įrašytas į „Sporto terminų žodyną“ prie minėtų angliško terminų. Kita

³⁶ *Sporto terminų žodynas*. T. 1. 2-asis patais. ir papild. leid.: Aiškinamasis žodynas. Angliški, vokiški, rusiški terminų atitikmenys. Būdingiausios žinios / parengė S. Stonkus. Lietuvos kūno kultūros akademija. –Kaunas: LKKA, 2002. 81.

³⁷ *Tarptautinių žodžių žodynas*, vyr red. Angelė Kaulakienė, Vilnius : Alma littera, 2013, 113.

vertus, angliškasis terminas *ice boat*, susidedantis iš žodžių, reiškiančių ledą ir valtį, galėjo paskatinti vartoti ne visai informatyvų, be to, ir netiksliai į lietuvių kalbą išverstą terminą.

Taip pat ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ rašoma, kad *lėdrogės* dgs. (1) sport. burinės rogės arba burinė valtis su pačiūžomis. Atrodo, kad vienas žodynas nusirašo nuo kito visai nesigilindamas į termino tikslumą. Matyt, žodynuose labiau kreipiamas dėmesys į termino gramatinį taisyklumą, o semantinis tikslumas labiausiai turėtų rūpėti konkrečios dalykinės srities atstovams, šiuo atveju buriuotojams.

Burinių rogių sportui vis labiau populiarėjant, dažnai burines rogės vadinamos *ledrogėmis*, kas kelia nemažai painiavos, o „Sporto terminų žodynas“ tą painiavą tęsia. Žodynas turėtų padėti kalbos vartotojams išsiaiškinti, kada kokius terminus vartoti, šiuo atveju turėtų būti aišku, kad *ledrogės* yra tarptautinio termino *bobslėjus* sinonimas, o terminas *burinės rogės* apibūdintų tik tam tikras priemones su bure, deja, „Sporto terminų žodynas“ dėl minėtų terminų aiškumo neprideda.

Apibendrinimas

Iš B. Stundžios pirmojo jūrininkystės žodynėlio įvado išaiškėja, jog nepriklausomybės metais Lietuvoje nebuvo išleistas šia tema joks žodynas, buvo tik bandymas rengti žodynėlį, kuris liko neišspausdintas – R. Nako rankraštis. Šis rankraštis, kaip nepriklausomos Lietuvos jūrininkystės terminų paveldas, buvo panaudotas tik 1992 m. kartu su B. Stundžios papildymais.

Didžioji dalis minėtų su buriavimu susijusių žodynų nėra norminamieji, pačių autorių rekomenduojami kaip būsimo rimtesnio žodyno medžiaga. Beveik visų žodynų ir žodynėlių autoriai tikisi, kad jų leidiniai leis toliau tobulinti šios srities terminologiją ir kalbą, kuri yra pilna barbarizmų ir netektinų vertimų ar tiesiog svetimų kalbos terminų.

Kai kurie autoriai savo žodynus rengė kaip mokomąją priemonę būsimiems buriuotojams. Tokių mokomųjų žodynėlių struktūra dažnai primena mėgėjišką terminų sąrašą ar konspektą, jiems trūksta sistemiskumo ir kokybiškos leksikografijos reikalavimų. Tačiau buriavimo mokytojų dėka buvo sudaryti specialiosios srities – buriavimo žodynėliai.

Žodynus sunku palyginti nes skiriasi jų tikslai, pirmosios kalbos parinkimas, lemų kiekis ir temos, išdėstymas ir t. t.

Nors internetinis buriavimo žodynas turėtų tenkinti šiuolaikinio buriavimo poreikius, tačiau turime tik anglų-lietuvių kalbų žodyną, kuris nėra sistemiškai sutvarkytas. Be to šiame žodyne lemos yra anglų kalba.

„Atkūrus nepriklausomybę buvo išleista gana daug įvairių sričių verčiamųjų terminų žodynų, tačiau labai jaučiamas aiškinamųjų žodynų trūkumas, todėl Valstybinė lietuvių kalbos komisija dabar skatina rengti aiškinamuosius verčiamuosius terminų žodynus, kurių pirmoji kalba yra lietuvių.“³⁸

Iš pateikto sąrašo žodynų, kurių pirmoji kalba lietuvių yra septyni: 1992 m. B. Stundžios, 1991 m. Alfonso Veličkos, 1993 m. Drąsučio Palukaičio, 2005 m. Vilius Pakalniškis, 1994 ir 2008 m. Jurgis Banaitis, 2006 m. Vytautas Gudelis ir Sporto terminų žodynas. Norminamieji žodynai, dėl kurių neprieštarauja VLKK yra tik keli, bet jie netenkina lietuvių buriavimo terminų poreikio, nes J. Banaičio žodynai yra tik verčiamieji, Sporto terminų žodynas turi tik keletą buriavimo terminų, o V. Gudelio žodynėlis apima tik senuosius pajūrio gyventojų terminus, tarp kurių yra tik dalis buriavimo terminų. Šiuo metu aiškinamojo verčiamojo lietuviško buriavimo žodyno, kuris atitiktų Lietuvos buriuotojų poreikius ir atitiktų VLKK *Reikalavimus*, dar neturime.

Drąsučio Palukaičio aiškinamasis verčiamasis žodynas „buriavimas“ dabartinių poreikių neatitinka, nes yra atsiradę daug naujų terminų, o ir pats žodynėlis mėgėjiško mažo tiražo konspektų tipo leidinys, kuriuo tik galima remtis sudarant norminamąjį tokio tipo žodyną.

Aptardamas naujuosius *Terminų žodynų rengimo bendrųjų reikalavimus* Alvydas Umbrasas rašo: „Terminų žodynų rengėjams ypač svarbu suvokti, kad jie ne tik inventorizuoja terminus, bet ir prisideda prie jų norminimo ir sisteminimo. Tam reikalingas bent minimalus teorinis pasirengimas“³⁹

³⁸ <http://www.vlkk.lt/programos/zodynu-reikalavimai.html>

³⁹ Alvydas Umbrasas. *Atnaujinti Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai*. – Terminologija. Nr. 15, 2008, 217.

4. Buriavimo žodynų struktūros problemos ir galimi sprendimai

Išnagrinėjus lietuviškus su buriavimu susijusius terminų žodynus, matoma problema yra ta, kad vienuose žodynuose yra didesnė, kituose mažesnė dalis buriavimo terminų. Apskritai, yra tik du žodynai, kurie skirti vien buriavimo terminams: Drąsučio Palukaičio „Buriavimas. Aiškinamasis terminų žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)“⁴⁰ (1993) knyginis variantas ir Artūro Dovydeno „Anglų-lietuvių buriavimo terminų aiškinamasis žodynas“⁴¹ (2013) elektroninis variantas.

Kyla klausimas, kas yra buriavimo terminai, kokie specialiosios dalykinės srities žymikliai (terminai) turėtų būti įtraukti į buriavimo žodyno antraštinių žodžių (lemų) sąrašą, ar buriavimo terminai turėtų būti išskirti iš kitų dalykinių sričių, ar įtraukti į tam tikras dalykines sritis. Štai vieni žodynų autoriai buriavimo terminus įtraukia į jūreivystės žodynus, kiti į laivybos, treči į sporto, ketvirti į žvejybos. Atsižvelgiant į Tarptautinio standarto (ISO704) terminologijos darbo principus ir metodus⁴² galima sudaryti tokį sąvokų santykių hierarchinį medį, pagal kurį matytųsi, kurioje hierarchinėje vietoje yra buriavimo terminai ir leistų apibrėžti dalykinę sritį.

Žodis buriavimas savo reikšme apibūdina veiksmo pavadinimą – tam tikrą veiklą naudojant tam tikrą priemonę su burėmis. Paprastai šią priemonę galima įvardinti kaip transporto priemonę. Dabartinės lietuvių kalbos elektroninis žodynas pateikia tokį apibrėžimą: „transportllas (1) 1. krovinių ar keleivių gabenimas: *Geležinkelių, oro, vandens t. ~o mašinos*. 2. gabenimo priemonės. 3. vienu kartu atvežti daiktai: *Prekių t*“⁴³ Šiuo atveju, gabenimo priemonę pavadinus terminu *transporto priemonė* sąvokų santykių medyje pateiksime kaip aukščiausią hierarchinį žymiklį. Transporto klasifikavimo kriterijai labai skirtingi: pirmiausia, jos skirstomos pagal aplinką arba stichiją, kurioje transporto priemonė veikia (sausumos, vandens, oro, kosmoso), antra, pagal varomosios jėgos tipą (naudojančios aplinkos energiją, gyvūnus, žmogaus energiją, variklius), trečia, pagal kitus konstrukcinius ypatumus. Buriavimo sąvokų apžvalgą reikėtų

⁴⁰ Drąsutis Palukaitis, *Buriavimas. Aiškinamasis terminų žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)*, Kaunas: KTU, 1993, 90.

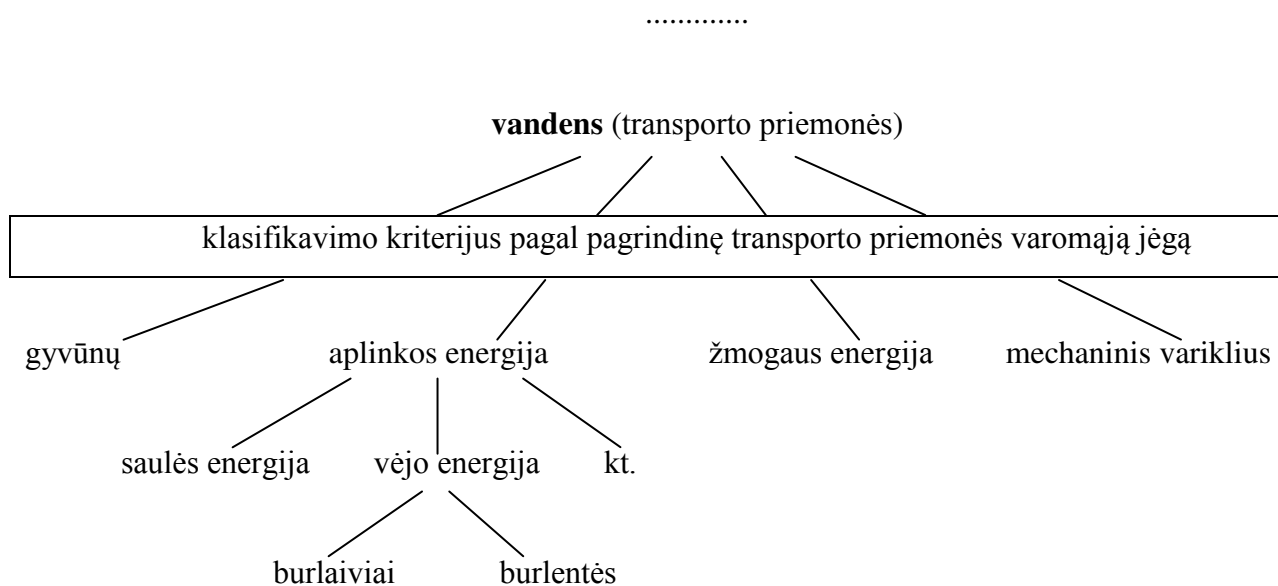
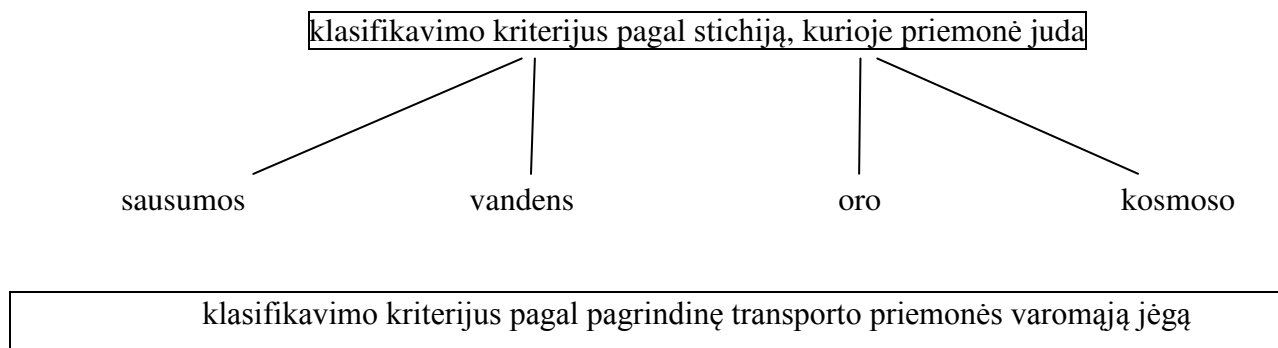
⁴¹ http://www.buriavimomokykla.sailing.lt/Zodynelis_terminai_lietuviskai.htm

⁴² LST ISO 704: 2006 Terminologijos darbas. Principai ir metodai (tapatus ISO 704:2000).

⁴³ <http://ikiis.lki.lt/dabartinis>

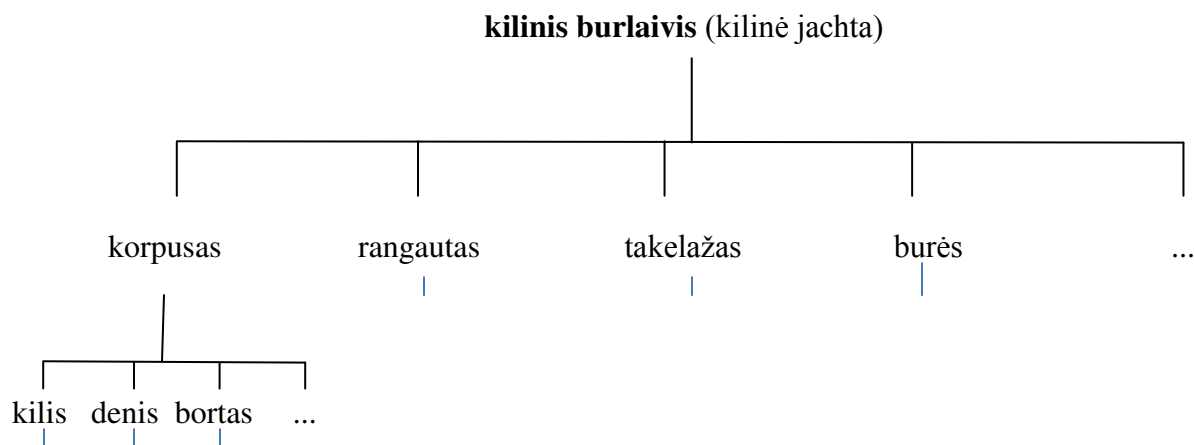
pradėti nuo sąvokų schemos, t. y. nusistatyti gimininius-rūšinius santykius, po to pereiti prie visumos-dalies santykių⁴⁴:

Transporto priemonės

Išskirsčius burlaivius į didžiuosius burlaivius, mažuosius burlaivius, burvaltes ir į jų tipus galima klasifikuoti transporto priemones pagal dalinius santykius, pvz.:

⁴⁴ LST ISO 704: 2006 Terminologijos darbas. Principai ir metodai (tapatus ISO 704:2000). p.8, 9, 14.

Kilis, denis ir kiti elementai toliau gali būti skirstomi į rūšis. Daugiau šios specialiosios dalykinės srities sąvokų žymiklių bus pateikta lentelėse žemiau.

Dabar žodynai, kuriuose nemaža dalis buriavimo terminų, sudaromi pagal aukštesnį hierarchinį laiptelį, tai yra pagal aplinkos, kurioje transporto priemonė juda, kriterijų (vandens). Dažnai sudaromi vadinamieji jūriniai žodynai, bet juk ir kituose vandens telkiniuose taip pat buriuojama. Į tokių jūrinių žodynų lemų sąrašą įtraukiama kiek įmanoma daugiau ne tik su transporto priemone bei buriavimo veiksmis susijusių terminų, bet susijusių ir su buriavimo aplinka, pvz. jūrinės žuvys, net jūrų mitinės būtybės (apie tai buvo rašyta ankstesniame skyriuje). Toks pasirinkimas atveria galimybę išplėsti lemų sąrašą iki labai didelio skaičiaus, kas terminų žodynui nėra privalumas, nes juose telpa kelios dalykinės sritys, kurios paprastai nėra atskirai išskirtos ir išsamios. Tokie žodynai nėra siauros tematikos, nes apima didžiąją dalį jūreivystės terminų, dažniausiai jie ir vadinami jūriniais žodynais. Buriavimo terminai sudaro tik dalį tokio žodyno. Buriavimo terminai plačios tematikos žodynuose turėtų būti išskirti kaip atskira dalykinė sritis su savo posričiais. Tačiau iki šiol dar niekas neišskyrė, kurie terminai priklauso tik buriavimui, kurie yra bendri buriavimo ir kitos dalykinės srities terminai, ir kurie terminai nereikalingi buriavimo žodynui. Tik buriavimo terminus turėtų sudaryti burinės transporto priemonės ir buriavimo veiksmų terminai. Nors navigacijos terminai sudaro atskirą dalykinę sritį, ji yra bendra ne tik kelioniniams burlaiviams, bet ir neburinėms vandens transporto priemonėms. O štai sportiniam buriavimui navigacijos faktiškai nereikia, nes jiems aktualios tik buriavimo subtilybės. Su buriavimu tiesiogiai ar visai nesusiję terminai neturėtų būti įtraukti į

dabartinius buriavimo žodynus, pvz., jūrinės žuvys ir jų rūšys visiškai neaktualios buriuojantiems Trakų ežere, arba sportininkams buriuojantiems kituose natūraliuose ar dirbtiniuose vandens telkiniuose.

Terminas buriavimas suponuoja į priemones, kuriomis buriuojama ir kitoje aplinkoje – ne tik vandenyje, jų varomoji jėga ir varomasis įrenginys lieka tas pats – vėjas ir burė. Sausumos buriavimo priemonės yra *vėjaratis* ir *burinės rogės*. Kaip matome iš aukščiau nubrėžto sąvokų santykių medžio, *vėjaratis* su *burinės rogės* atsiskiria nuo vandens transporto priemonių aukštesniame hierarchijos lygyje, t. y. klasifikacijos pradžioje, kur atsiskiria vandens ir sausumos transporto priemonės. Tačiau šių transporto priemonių terminai galėtų būti įtraukti į buriavimo terminų žodynus, nes minėtos priemonės iš esmės naudoja tą pačią varomąją jėgą (vėją) ir varomąjį mechanizmą (burę), kaip ir burlaiviai vandenyje. Taigi jų judėjimo principas, mechanizmai ir terminai didžiąja dalimi sutampa, skiriasi tik paviršius, kuriuo minėtos priemonės juda. Vėjaračio ir burinių rogių korpuso terminai, galėtų sudaryti atskirus posričius, o jų viršutinės konstrukcija ir burių valdymo terminai iš esmės sutampa su burinių laivų terminais. Taigi, į buriavimo žodyną galėtų būti įtraukti visų transporto priemonių, kurios judėjimui naudoja vėją ir bures, sandaros ir naudojimo terminai.

Pirmiausia buriavimo žodynas galėtų būti skirstomas į stambesnes temas: 1) burlaiviai ir jų sandara, 2) buriavimas. Platesnės apimties buriavimo žodynui vertėtų įtraukti visas buriavimo priemonės (*burlentes*, *burines roges*, *vėjaračius* ir kt.), tuomet temos galėtų būti tokios: 1) buriavimo priemonės ir jų sandara 2) buriavimas. Tuomet skyrius „Burlaiviai ir jų sandara“ būtų kaip sudėtinė dalis temos „Buriavimo priemonės ir jų sandara“. Vis labiau populiarėja žodynai, ypač mokomieji, kuriuose yra pieštų iliustracijų, nes tokie žodynai paprastai būna patogūs naudoti ir daug aiškesni. Taigi, tinkami piešiniai padidintų verčiamųjų aiškinamųjų buriavimo žodynų kokybinę vertę.

Tokiuose žodynuose temos turėtų būti suskirstytos į siauresnes sritis. Pavyzdžiui, „Burlaiviai ir jų sandara“ gali būti skirstomi į skyrius: burlaivių tipai, burės, konstrukcija ir kt. Burlaivių tipai toliau skirstomi pagal paskirtį, burių komplektaciją, korpuso formą ir t. t., burės, savo ruožtu – pagal formą, išdėstymą, paskirtį ir t. t., burlaivių konstrukcija taip pat gali būti suskaidyta į mažesnes dalis – *korpusas*, *rangautas*, *takelažas* – ir kiekviena dalis į dar mažesnes – rūšys, dalių pavadinimai, įrangos pavadinimai ir detalės. Antroji buriavimo terminų dalis galėtų būti skirstoma į buriavimo veiksmus ir šaukinius.

5. Lietuviškų buriavimo terminų ir užsienio kalbų atitikmenų lyginimas

Šiame skyriuje bus lyginami kelių kalbų (anglų, olandų, vokiečių, rusų) buriavimo terminų atitikmenys, kurie bus surašyti į lentelę. Po to, kitoje lentelėje bus surašyti užsienio kalbų terminus atitinkantys lietuvių buriavimo terminai pagal kelių lietuvių autorių žodynus. Pasirinkti J. Banaičio žodynai, nes jie yra norminamieji. A. Dovydėno internetinis buriavimo terminų žodynas pasirinktas dėl to, kad yra pats naujausias ir šiuo metu buriuotojams geriausiai žinomas žodynas. D. Palukaičio žodynas pasirinktas dėl to, kad labiausiai orientuotas į buriavimo terminus, o B. Stundžios žodynai atstovauja tarpukario Lietuvos buriavimo terminiją.

Šio skyriaus tikslas – išsiaiškinti iš kokių kalbų lietuvių buriavimo terminijoje imami skoliniai, ar yra tų terminų lietuviškas variantas ir kiek yra vienos sąvokos lietuviškų terminų variantų.

Kadangi nėra nei vieno buriavimo žodyno vienodai suskirstyto pagal buriavimo terminų temas, o kai kurie iš viso neturi jokio terminų grupavimo, tai šiame skyriuje terminus bus bandoma suskirstyti į tam tikras temas, sritis ar posričius, kurios buvo siūlytos buriavimo terminų žodynams ankstesniame skyriuje. Visų buriavimo terminų apimti šiame darbe neįmanoma – tai žodyno sudarytojo darbas, todėl bus surašyti tik patys svarbiausi, dažniausiai vartojami buriavimo terminai pagal vieną iš minėtų buriavimo žodyno temų – burlaivių konstrukcija: *korpusas, rangautas, takelažas*.

Pagrindinis šio kokybinio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti, kiek lietuvių buriavimo terminijoje yra sinonimijos, kiek viena sąvoka turi žymiklių lietuvių terminijoje, taip pat palyginti, iš kokių kalbų dažniausiai sudaromi buriavimo terminų skoliniai bei apžvelgti pasitaikančias terminų darybos klaidas.

Nors lietuvių buriavimo žodynui antraštiniai žodžiai turėtų būti lietuvių kalba, tačiau, dėl gausios sinonimijos ir buriavimo terminų standartizacijos nebuvimo, to šiame skyriuje padaryti neįmanoma. Kadangi, anot žodynų autorių, jūrine kalba laikoma anglų kalba, tai pagal ją šiame skyriuje bus surašomi lietuvių ir kitų kalbų atitinkami terminai. Jeigu lentelėje nurodytų autorių žodynuose koks nors terminas neina antraštiniu žodžiu, atitinkamoje lentelės vietoje rašomas brūkšnys.

Kaip minėta, burlaivio konstrukcija gali būti skiriama į šias grupes: 1) **burlaivio korpusas** ir 2) **buriavimo įranga** (tai, kas yra virš korpuso). Buriavimo įranga, kurią B. Stundžia vadina *aprange*, yra visa burių valdymo sistema, kurią sudaro: **burės**, **stiebai** (Dovydeno žodyne – *rangautas*), **stiebus laikanti įranga** (Dovydeno – *stovintis* takelažas) ir **buores valdanti įranga** (*judantis takelažas*). Pagal šį grupavimą sudarytos lentelės yra pateiktos šio darbo prieduose, o šiame skyriuje pateiktas kokybinis terminų tyrimas.

Burlaivio korpusas (angl *hul*) (*lentelė nr. 1*)

Ne visada lentelėje įrašytų autorių žodynuose tam pačiam lietuviškam terminui pateikiami vienodi kitų kalbų atitikmenys, kartais skiriasi net sąvokos. Pavyzdžiui, terminui *antstatas* žodynų autoriai parenka ne tik skirtingus angliškus atitikmenis, bet ir apibrėžtyse nurodo ne į tą patį objektą:

a) A. Dovydenas: „**Pilot house – Rubkė** arba **Vairinė** – denio antstatas, kurioje randasi vairas ir kompasas.“⁴⁵

b) D. Palukaitis: „*antstatas* – patalpa, esanti virš pagrindinio denio, superstructure.“⁴⁶

c) B. Stundžia: „**Anstatas** (Superstructure) – patalpa ant viršutinio denio“⁴⁷

d) J. Banaitis: „**coach roof** jachtos kajutės antstatas, jachtos kajutės stogas“⁴⁸

J. Banaitis lietuvių-anglų žodyne po pagrindine lema antstatas lizdiniu būdu išvardina visas antstato rūšis, kurios turi skirtingus angliškus pavadinimus, o savo pirmajame lietuvių-rusų-anglų žodyne šiai sąvokai vartoja lemą *anstatas* (matyt, tokią lemą perrašė iš Stundžios žodyno ir tik vėlesniuose savo žodynuose Banaitis pataiso šią lemą).

Tačiau dažniau skiriasi angliško termino lietuviški atitikmenys. Pavyzdžiui, angliško termino *bow* lietuviški atitikmenys yra *laivapriekis*, *ragas*, *foras*, *foršteviniis*, o kai kur *foršteviniui* pateikiamas kitas angliškas termino atitikmuo. Taip pat labai skiriasi apibrėžčių formuluotės, kurios ne visada tiksliai apibrėžia sąvokas:

⁴⁵ http://www.buriavimomokykla.sailing.lt/Zodynelis_terminai_lietuviskai.htm

⁴⁶ Drąsutis Palukaitis, Buriavimas. Aiškinamasis terminų žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis), Kaunas: KTU, 1993, 6.

⁴⁷ Bronislovas Stundžia, Jūriniai įvardai, Toronto: Jūrinės knygos fondas, 1992, 3.

⁴⁸ Jurgis Banaitis, Anglų-lietuvių kalbų jūrų technikos, laivybos, žvejybos žodynas, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001, 100.

a) A. Dovydėnas: „**Bow** - Foras, Forštevenis - laivo priekinė dalis, arba priekinė briauna, skrodžianti vandenį.“⁴⁹

b) D. Palukaitis: „forštevenis – kilio priekinės dalies sija, formuojanti laivo priekį, *stem*, *stempost*.“⁵⁰

c) B. Stundžia: „**Ragas** (Bow) – Pryšakinė laivo dalis ligi priekinio stiebo“⁵¹ (*gramatika netaisyta*)

d) J. Banaitis: „**bow** 1. laivāpriekis, forštevenis; 2. lañkas“⁵². Po šios lemos lizdiniu būdu surašytos rūšys, kurių pagrindinis žodis visada verčiamas į lietuvišką atitikmenį *laivapriekis* (**bow hallyard** laivapriekio falas, **bow transom** laivapriekio trancas, **bow stem** laivapriekio sija ir t. t.) arba ragas (**bow line** rago lynas ir t. t.) Taigi, lietuviško atitikmens *ragas* prie antraštinio žodžio *bow* neįrašyta, o tai rodo jog Banaičio žodyne nėra sistemos, tik nenuosekli terminų inventorizacija iš įvairių šaltinių (terminas *ragas* yra iš Stundžios žodyno).

J. Banaičio anglų-lietuvių žodyne *vairo plokštė* kaip lietuviškas atitikmuo pateikiamas ir prie lemos *rudder* ir prie *rudder blade*. Be to, visai ne lizdiniu, o abėcėliniu būdu surašomos vairo mechanizmo detalės, kurių pirmasis žodis yra *rudder*, kurių lietuviškuose atitikmenyse vietoj *vairo plokštės* netikėtai atsiranda susėtinė lemos dalis vadinama *vairo plunksna* (kuri taip pat minima ir A. Dovydėno žodyne). Beje, vairo plunksna yra vertinys iš rusų kalbos *перо руля*.

Sisteminimo, grupavimo trūkumas matomas ir J. Banaičio lietuvių-anglų žodyne. Lizdiniu būdu po pagrindinės lemos *vairas* surašytos vairo rūšys, tarp kurių *vairo plokštės nėra* (*vairo plokštė* nurodoma tik prie lemos plokštė, o *peleko*, kuris nurodytas anglų-lietuvių žodyne, kaip lemos iš viso nėra). Tokios neaiškios struktūros žodynu ne visada paprasta naudotis.

Apskritai, vairo terminai, kuriuos sudaro vairo rūšis ir vairo mechanizmo detalės su pagrindiniu žodžiu – *vairas*, nėra sutvarkyti lietuvių buriavimo terminijoje, tai matome iš gausios sinonimijos lentelėje, kurioje pateikti dar ne visos vairo detalės, o rūšys iš viso nepateiktos.

Vienas pavyzdys iš vairo rūšių sinonimijos taip pat matomas lentelėje, kur *helm* turi net tris atitikmenis: *vairalazdė*, *elementas*, *rumpelis*. *Vairalazdė* tiksliausiai nurodo įrenginio išvaizdą ir paskirtį (plg. su *vairaračiu*, kuris kai kurių autorių vadinamas *šturvalu* (*sreering wheel*)).

⁴⁹ http://www.buriavimomokykla.sailing.lt/Zodynelis_terminai_lietuviskai.htm

⁵⁰ Drąsutis Palukaitis, *Buriavimas. Aiškinamasis terminų žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)*, Kaunas: KTU spaustuvė, 1993, 24.

⁵¹ Bronislovas Stundžia, *Jūriniai įvardai*, Toronto: Jūrinės knygos fondas, 1992, 39.

⁵² Jurgis Banaitis, *Anglų-lietuvių kalbų jūrų technikos, laivybos, žvejybos žodynas*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001, 65.

Dažnai pasitaiko ir terminų darybos klaidų, pvz., B. Stundžios žodyne terminas *anstatas* (žiūr. aukščiau) turėtų būti *antstatas*, arba A. Dovydėno – *rumpelio prailgintojas* (žiūr. lentelėje nr. 1), kurio darybinė priesaga -tojas reiškia asmens, o ne įrenginio pavadinimą, todėl turėtų būti *rumpelio ilgiklis* ar pan.

Matyti ir to paties termino užrašymo nevienodumai, pvz., vienu žodynų autoriai rašo *kilis*, kitų *kylis*.

Stundžios žodyne daugiausia yra senųjų burlaivio korpuso terminų, kuriuos galima rasti ir V. Gudelio „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvarduose“: *durkis*, *bliktis*, *ragas*, *elementas*, *oderė* (*germ.*). Šiuos senuosius terminus, jei reikia, Stundžia vartoja sistemingai, sudarydamas iš jų sudėtinius terminus, pvz., *rago šprytas* (žiūr, lentelėje nr. 3).

Burlaivio apranga

B. Stundžia, visa, kas yra virš denio, vadina vienu terminu – *apranga* (tačiau anglišką atitikmenį pateikia tik vieną): „**Apranga** (*riging*) – Laive esamų stiebų, buomų ardumų, burių ir virvių visuma.“⁵³

D. Palukaitis visą įrangą virš denio vadina *ranhautu*, nors angliškas atitikmuo (*apare*) visai kitas nei nurodo kiti autoriai: „ranhautas – laivo įranga virš denio: stiebai rėjos, gafeliai, gikai, stengos, bušpritas *apare*“⁵⁴.

A. Dovydėnas išskiria reikšmes *rangautas* (kartais *rangoutas*) ir *takelažas*. *Takelažą* dar skirsto į *stovintį* ir *judrujį*:

- a) „**Spars** – Rangautas – įranga, prie kurios tvirtinamos burės (stiebai, gikai, gafeliai ir t.t.)“;
- b) „**Rigging** - Takelažas - stiebų palaikymo ir burių valdymo virvės ir trosai“;
- c) „**Standing rigging** – Stovintis takelažas – rangoutą palaikantys trosai“;
- d) „**Running rigging** – Judantis takelažas – lynai ir trosai, kuriomis reguliuojamos burės“.⁵⁵

⁵³ Bronislovas Stundžia, *Jūriniai įvardai*, Toronto: Jūrinės knygos fondas, 1992, 4.

⁵⁴ Drąsutis Palukaitis, *Buriavimas. Aiškinamasis terminų žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)*, Kaunas: KTU spaustuvė, 1993, 59.

⁵⁵ http://www.buriavimomokykla.sailing.lt/Zodynelis_terminai_lietuviskai.htm

Vis dėl to galima būtų skirti burlaivių aprangą į kelias dalis: į *bures* ir, kaip siūlo A. Dovydėnas, *rangautą*, *stovintį takelažą* ir *judantį takelažą* (dėl terminų tikslumo ir taisyklingumo čia nekalbama, imami tik esami pavyzdžiai, nes terminų darybos klausimas tai dar viena atskira plati tema, bet kai kurias terminų sudėtinės dalis reikėtų keisti tinkamesnėmis).

Burės (angl. *sail*) (lentelė nr.2)

Dovydėno žodyne angliškas terminas *jib* pateiktas neaiškiai, dviprasmiškai, painiai, kai kur net nebandoma pateikti apibrėžties:

a) “**Jib** – Stakselis – aukšto šotinio kampo priekinė burė, gali būti fokas (priešais stakselį), ne didesnis už priekinį trikampį (tarp stiebo ir forštago).“

b) „**Jib** – Kliveris.“

D. Palukaitis taip pat neįveda aiškumo – lemą *stakselis* jis pažymi nuoroda (įstriža rodykle) į lemą *štagburė*, kurios angliški atitikmenys ir *foresail*, ir *jib*, o prie lemos *kliveris*, taip pat nurodo anglišką atitikmenį *jib*.

Palukaitis lietuviškai lemai *fokas* parenka anglišką atitikmenį *fore sail*, Dovydėnas – *fore main*, o Banaitis tarp gausybės lemu, prasidedančių žodžiu *fore*, iš viso nepateikia šių dviejų anglišku lemu.

B. Stundžia *foresail* vadina *priešbure*, nes lema *fore* tiek jo, tiek Banaičio žodyne reiškia visa, kas laivo priekyje. B. Stundžios anglų-lietuvių žodyne tokia apibrėžtis: „**foresail** (priešburės) – priekinės burės: raginė, genuja, špinakeris“⁵⁶. Ekstencinė apibrėžtis gali neapimti visų esamų priešburių, todėl apibrėžtyje reikia tai pažymėti, t. y. arba išvardinti visas priešbures, arba aiškiai apibrėžti, kad išvardijami tik keli galimi pavyzdžiai. Nepaisant apibrėžčių struktūros trūkumų, B. Stundžia pirmąja lietuviškų žodžių pagrindu sudarytų terminų gausa: *didžburė* (= *didburė*), *raginė burė*, *skraiduolė*, *sparno burė*, *priešburė*, *stygburė*, *galinė burė*, *ardumo antburė*. Kartais pasitaiko ir keletas tiesioginių skolinių: *špinakeris*, *bezanė*.

Nors J. Banaičio anglų-lietuvių žodyne pateikiama pusantro puslapio lemu, prasidedančių terminu *fore*, tačiau iš lentelės kelių pavyzdžių matyti, kad visų burių su šiuo sudėtinu žodžiu neišvardino.

⁵⁶Bronislovas Stundžia, *Jūriniai įvardai*, Toronto: Jūrinės knygos fondas, 1996, 28.

Galima daryti išvadą, kad žodynuose tiksliai turi būti apibrėžti pagrindiniai burių terminai (lentelėje nr. 2 šie terminai paryškinti), o jų pagrindu, lizdiniu būdu, surašyti iš jų išvesti sudėtiniai burių terminai. Tik taip sutvarkius terminus, atsirastų aiškumas, būtų galima tiksliau juos sisteminti ir taisyklingiau užrašyti.

Atsižvelgdamas į sudėtinių terminų pagrindinį žodį, A. Dovydėnas bando sisteminti burių pavadinimus. Iš dalies jam pavyksta, tačiau yra ne mažai trūkumų. Reikėtų apsispręsti, kuri sudėtinio termino dalis eis pirmesnė, o ne jungti dėmenis atsitiktine tvarka, pvz., *sta-fokas* ir *fok topselis* (galėtų būti fokstakselis ir foktopselis). Panašu, kad taip pat nėra apsispręsta, iš kurios kalbos skolintis terminą, nes kartais sudėtinio termino dėmenys yra iš skirtingų kalbų, pvz., angliškas terminas *baby stay* sudaromas ir iš anglų kalbos skolinio ir iš olandų – *baby štagas*.

Taip pat neapsisprendžiama dėl skolinių darybos, pavyzdžiui, vienur *bizanis* (angl. *mizzen*) reiškia *bizanburę*, kitur *bizanstiebi*, tas pats su lema *fokas*, gali reikšti burę arba stiebą (žr. lentelę 2 ir lentelę 3).

To paties skolinio rašyba taip pat gali būti įvairi: *bizanburė*, *bizanė*, *bezanė* ir *biznais* arba *spinakeris* ir *špinakeris*.

Pirmiausia reikėtų apsispręsti dėl terminų pastovumo. Kitas žingsnis būtų – suskirstyti juos į grupes ir pogrupius. Sudėtingus burių pavadinimus iš dalies lemia *burių tipai* ir *burlaivių tipai* (terminų grupių skirstymo pavadinimai sugalvoti mano – I. S., nes A. Dovydėnas vartoja vieną abejotino darybos taisyklingumo terminą – *apiburinimas*).

Burių tipai – tai tam tikrų formų burių pavadinimai: (angl. *square sail*) *tiesioji*, (*sprit sail*) *šprintinė*, (*gaff sail*) *gafelinė burė*, (*bermuda* or *marconi sail*) *bermudinė* arba *markoni burė*, (*lugsail*) *liugerinė burė*, (*gunter sail*) *huari burė*, (*lateen sail*) *lotyniška burė*, (*junk sail*) *džonkos burė*⁵⁷.

Burlaivių tipų taip pat nemaža, bet juos galima grupuoti pagal stiebų skaičių. Būtent stiebo vieta ir lemia papildomą burių pavadinimo dėmenį, pavyzdžiui, laivo priekyje esantis pirmasis stiebas, vadinamas *fokstiebiu* (angl. *fore mast*), lemia prie jo tvirtinamų burių pavadinimų sudėtinį dėmenį *fok-* (*sta-fokas*, *fok-topselis* ir kt.), o burės, tvirtinamos prie galinio stiebo, vadinamo *bizanstiebio* (angl. *mizzen mast*), turi papildomą dėmenį *bizan-* (angl. *mizzen*). Iš anglišku, olandišku, vokišku terminų, esančių 13, 14, 15-oje lentelės nr. 2 eilutėse, minėta sistema aiškiai matyti, tačiau lietuviškuose žodynuose tokios sistemos trūksta, t. y. arba terminas

⁵⁷ http://www.buriavimomokykla.sailing.lt/Zodynelis_terminai_lietuviskai.htm

neįrašytas, arba kai kuriuose žodynuose netenka dėmens *bizan-*, pvz., *apselis* vietoj *bizanstakselio*.

Burės *main*, *top*, *stay* gali būti ant visų stiebų. Prie jų gali būti pridedamas atitinkamas dėmuo, žymintis stiebo vietą. Lietuvių terminijoje *main*, *top*, *stay* turi po kelis sinonimus. Pagrindinė didžiausia burė (angl. *mainsail*, ol. *grootzeil*, vok. *großsegel*, ru. *эпом*) lietuvių žodynuose turi atitikmenį *didburė* ir *grotas*. Viršutinė burė (angl. *topsail*, ol. *topzeil*, vok. *marssegel*, ru. *монсель*) turi tris lietuviškus atitikmenis: *viršburė*, *topselis*, *marselis* – tiesioginis vertinys ir du skoliniai. Burė, keliami ant priekinės stiebo stygos (*staysail*, ol. *Stagzeil*, vok. *stagsegel*, ru. *стаксель*), turi lietuvišką atitikmenį ir skolinį, perimtą iš olandų, vokiečių ar rusų kalbų – *stygburė*, *įstrižoji burė* arba *stakselis*.

Nėra blogai turėti lietuvišką termino atitikmenį (veldinį, naujadarą ar vertinį) ir atitinkamą tarptautinį skolinį, tačiau jų neturėtų būti tiek daug, ypač, kai skolinamasi iš kelių kalbų, pvz., *viršburės* skolinį vertėtų imti iš olandų kalbos (*topselis*), o ne iš vokiečių (*marselis*).

Taigi, iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad vartojant skolinius taip pat nėra sistemos – ta pati sąvoka turi skirtingų kalbų skolinius, todėl čia taip pat reikėtų įvesti tam tikrą sistemą, pvz., skolintinos kalbos pirmumas, išimties prigijusiems kitų kalbų skoliniais ir pan.

Rangautas (angl. *spars*) (lentelė nr. 3)

D. Palukaitis, pagal jį ir A. Dovydenas, pirmenybę teikia skoliniais. Matyti, kad A. Dovydenas vartoja visus *rangauto* terminus kaip ir D. Palukaitis. Tik Palukaitis, kaip jis rašo savo žodyno įvade, norėdamas atitolti nuo rusiškų terminų fonetinių savybių, vietoj *rangautas* rašo *ranhautas*. Tačiau Palukaitis ne visada laikosi minėto užsibrėžto tikslo, pavyzdžiui, terminas *stepsas* vis vien išlaiko rusų kalbos fonetines savybes: angl. *step*, ru. *степс*. Jeigu skolinys tiesiogiai būtų perimtas iš anglų kalbos, o ne per tarpinę rusų kalbą, tai minėtas terminas būtų *stepas*.

B. Stundžia dažniausiai vartoja lietuviškos kilmės terminus – juos tiesiogiai verčiant (nors vertiniai taip pat laikomi skoliniais) terminams pritaikant bendrinės kalbos žodžius arba veldinius, tačiau ir jo žodynuose neišvengiamai pasitaiko tarptautinių skolinių (sudėtinio termino *rago špytas* antras dėmuo – skolinys). Tarp Stundžios šioje lentelėje įrašytų terminų vėl randame senuosius, pajūrio žvejų vartotus, terminus, pvz., *skersė*. Iš V. Gudelio žodyno „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai“ yra žinoma, kad stiebo viršutinė dalis buvo vadinta *staibiu*. Deja,

terminas *staibis* neįtrauktas į Stundžios žodyną, vietoj jo jis vartoja terminą *viršūnė*, kiti žodynų sudarytojai – *topas*.

Banaitis į savo žodyną stengiasi įtraukti visus lietuviškuose buriavimo žodynuose vartotus terminus, nors griežtos terminų inventorizacijos sistemos neturi: vienu atveju surašyti terminai, kuriuos įtraukia Palukaitis ir Stundžia, kitu – surašomi ne visi minėtų autorių terminai, bet įtraukiami kiti, pvz., *Spreader / crosstree* –1. *plėstūvas*; 2. *skērselė*; *utlėgeris* (9 eil. lentelė nr. 3), nors čia nėra Palukaičio žodyne vartojamo termino *zalingai*, tačiau įrašomas kitas – *utlėgeris*.

Stovintis takelažas (angl. standing rigging) (lentelė nr. 4)

B. Stundžia *rigging* vadina lietuvišku terminu – *apranka*, kaip ir visus šio pogrupio terminus – *šoninės*, *styga*, *pakeliamoji*. Terminas *šoninės* yra įrašytas V. Gudelio žodyną „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai“. Kiti autoriai šiam terminui renkasi tarptautinius skolinius. Banaitis, kaip visada, bando surašyti visus galimus vienos sąvokos terminų variantus. Banaičio žodyne tarp kitų *rigging* termino lietuviškų atitikmenų yra ir *įranga* bei *įtaisas*, kurių reikšmė gana aiškiai nurodo termino paskirtį, tačiau burlaivyje yra visiškai kitokios įrangos ir įtaisų nei stiebai, šoninės, stygos. Štai, kodėl B. Stundžios variantas *apranka* darybiškai ir semantiškai yra vienas iš labiausiai vykusių lietuviškų terminų.

Kituose lentelėje pateiktuose žodynuose dažniausiai linkstama prie skolinių iš olandų kalbos (*vantas*, *štagas*), kartais iš vokiečių kalbos (pvz., *topenantē*). Tačiau terminų skolinimasis iš kitų kalbų lietuvių buriavimo terminijoje yra nenuoseklus, ne tik dėl to, kad vienas terminas skolinamas iš vienos, kitas iš kitos kalbos. Yra dar painesnių atvejų, kai tai pačiai sąvokai, vienu atveju, skolinamas terminas iš vienos, kitu – iš kitos kalbos. Pavyzdžiui, burlaivio priekyje esantis stiebas – angl. *fore mast*, ol. *voormast*, vok. *fockmast*, turi lietuvišką atitikmenį su skolinu dėmeniu iš vokiečių kalbos – *fokstiebis*. Tuo tarpu, skolinantis terminą priekinei stygai pavadinti neišlaikomas nuoseklumas – angl. *forestay*, ol. *voorsta*, vok. *vorstag / fockstag*, ru. *фока-стаксель* – lietuviškas terminas jau rašomas *forštagas* (skolinys gali būti iš olandų ar vokiečių kalbos kito varianto). Jeigu būtų išlaikomas nuoseklumas ir skolinys būtų padarytas iš vokiečių kalbos, tada šis terminas būtų *fokštagas*. Nors matome ir kitose kalbose terminų sinonimijos ar sistemos trūkumų, savojoje terminijoje tai turėtume sutvarkyti, šiuo konkrečiu atveju apsispręsti, ar laivo priekyje esančią aprangą vadinsime prijungdami *for-* ar *fok-* dėmenį.

Terminas *backstay* vokiečių, rusų ir Banaičio žodynuose turi atitikmenis – *backstag*, *бакштаг*, *bakštagas* (laivavirvė), o olandų ir Dovydėno žodynuose – *achterstag*, *achterštagas*. Iš tikrųjų *bakštagas* ir *achterštagas* nurodo į skirtingas *stygą*, tačiau, matyt dėl fonetinio panašumo ar kitų priežasčių, šie terminai kai kuriuose žodynuose vartojami netinkamai: angl. *backstay* įvardija *galinę stygą*, kurią olandai vadina *achterstag*, Dovydėno žodyne – *achterštagas*, o terminu *bakštagas* nurodoma *stygą*, pritvirtinta nuo stiebo įstrižai į galą. Taigi, tai du atskiri terminai, jie negali būti vienos sąvokos sinonimai.

Vantais J. Banatais vadina abu angliškus terminus ir *shroud* ir *stay*, kai kiti autoriai aiškiai šiuos terminus išskiria (*shroud* – *vantai* arba *šoninė*, *stay* – *štagas*, *stygą*). J. Banaitis skliaustuose paaiškina, kad *shroud* yra virvės stiebams tvirtinti, kas yra netikslu, be to, dabar *šoninės* ir *stygos* dažniausiai būna ne paprastos virvės, o plieniniai lynai. Banaičio anglų-lietuvių terminų žodyne lemai *forestay* taip pat pateikiami netikslūs ir klaidinantys lietuviški atitikmenys – *forstākselis*, *priekinė stygà*, kurių pirmasis reiškia ne *stygą*, o *burę*, o angliškas terminas *forestay* tikrai nereiškia burės pavadinimo – tikėtina, jog tai klaida, o ne sąmoningas įrašas.

Termino *lower shrouds* lietuviško atitikmens, einančiu antraštiniu žodžiu, nėra nei viename minėtame lietuviškame žodyne, tačiau nereiškia, kad Lietuvos buriuotojai niekaip nevadina šios burlaivio dalies. Yra ir daugiau tokių terminų, kurie žodynuose neįtraukti į lemu sąrašą, bet gali būti vartojami kurios nors lemos apibrėžtyje. Kai kurie terminai minimi buriavimo vadovėliuose, pavyzdžiui B. Stundžia vadovėlyje „Burės ir varikliai“ *lower shrouds* vadina terminu *žemoji šoninė*⁵⁸, nors į savo žodyną jo neįtraukia. Tame pačiame vadovėlyje vartojami terminai *priekinė styga* ir *galinė styga* (angl. *forestay* ir *backstay*), kurios kaip lemos taip pat nenurodytos nei viename Stundžios žodyne.

Tokių terminų, neįtrauktų į antraštinių žodžių sąrašą, bet vartojamų apibrėžtyse ar vadovėlyje „Buriavimas“⁵⁹, galima rasti ir A. Dovydėno elektroniniame žodyne. Pavyzdžiui, surinkus paieškos laukelyje terminą *topselis*, jį rasime tik kaip kitų terminų dėmenį, bet nerasime jo, kaip antraštinio žodžio (šis terminas turėtų būti burių lentelėj, bet jo neįtraukiau dėl to, kad jis nėra įtrauktas antraštinių žodžių sąrašą). Tai ne pavieniai žodyno struktūros ar terminų grupavimo trūkumo pavyzdžiai, jų yra gerokai daugiau.

⁵⁸ Bronislovas Stundžia, *Burės ir varikliai*, Čikago 1978, 9.

⁵⁹ Artūras Dovydėnas, *Buriavimas*, Vilnius : Diemedis, 2003.

Vis aiškiau matyti, kad daugelio vartojamų buriavimo terminų, nėra įtraukta į žodynų antraštinių žodžių sąrašą, to priežastis gali būti terminų inventorizavimas be jokios sistemos, neskirstant jų į temas, grupes ar pogrupius, nesiejant jų jokiais santykiais.

Judantis takelažas (angl. *running rigging*) (lentelė nr. 5)

Takelažą į *stovintį* ir *judantį* lietuviškuose žodynuose skirsto tik Dovydėnas pagal angliškus terminus *standing and running rigging*. Dėl lietuviško terminų darybos taisyklingumo ir tikslumo galima abejoti, tačiau *takelažo* skirstymas yra visai motyvuotas: 1) *stovintį takelažą* sudaro įvairių rūšių *vantai / šoninės* ir *štagai / stygos*, kurie prilaiko stiebus, 2) *judantį takelažą* – įvairios virvės ir lynai, skirti burėms reguliuoti, t. y. *šotai* ir *falai / burvilčiai*. Toks skirstymas naudingas norint susiteminti buriavimo terminus.

Kaip jau įprasta, A. Dovydėnas pirmenybę teikia skoliniams iš olandų ir vokiečių kalbų, kaip ir terminas *falas* (ang. *hallyard*, ol. *vallen*, vok. *fallen / aufholer*, ru. *фал*). Kiti šią sąvoką vadina lietuvišku terminu (*burvilkis, burvelka, burvilkas*), kuris buvo vartotas dar senųjų Lietuvos pajūrio žvejų (V. Gudelio „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvarduose“ – *burvilkis*). Tačiau, iš lentelėje pateiktų lietuviškų terminų, tik J. Banaičio norminamajame žodyne *burvilkis* darybiškai yra taisyklingas (*bur + vilk + is*, iš *burė, vilkti* ir sudurtinio žodžio galūnės *-is*).

Toliau vardijami *šotai*. Tokį terminą skolinasi net B. Stundžia, tiesa, prie jo jungdamas lietuviškos kilmės terminus *raginės šotas, didburės šotas* (nors pastarasis į žodyną neįtrauktas, jis yra autoriaus vadovėlyje „Burės ir varikliai“). Taigi, Stundžia išlaiko tam tikrą sistemą, jungdamas termino dėmenis išlaiko pastovumą. Beje, terminas *šota*, kaip seniau vartotas germanizmas įrašytas ir V. Gudelio „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvarduose“: „**šotà** 2 (germ.) – burių kampas, prie kurio pririšama virvė“⁶⁰.

D. Palukaitis taip pat kartais perima lietuviškus terminų dėmenis, bet kartais šalia pateikia ir skolinius (*didburės šotas, giko šotas*) (žiūr. lentelę nr.5).

Lietuvių buriavimo terminijoje susiduriama su dar viena problema – sudurtinių arba daugiažodžių terminų užrašymo tvarka. Pavyzdžiui, a) grotšotas, b) giko šotas, c) groto-giko-šotas (lentelė nr. 5, eilė 7) – tai trys skirtingi to paties *šoto* užrašymo būdai. Sudurtiniai terminai gana yra gana dažni, tačiau lietuvių kalboje yra tam tikros žodžių dūrybos taisyklės, šiuo atveju galūnė turėtų būti. Darybiniu požiūriu taisyklingiausias yra antrasis variantas, kur kilmininko

⁶⁰ Vytautas Gudelis, *Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai*, Utena: UAB „Utenos Indra“, 2006, 41.

linksnis reiškia priklausymą. Trečiasis variantas, kai dėmenys jungiami brūkšneliais, vizualiai labai aiškiai parodo, iš kokių dėmenų sudarytas terminas, tačiau pagal lietuvių kalbos rašybos taisykles, vargu, ar pateisinamas.

Išvados

1. Rašytiniuose šaltiniuose Lietuvių buriavimo terminai išliko XIX amžiaus Rytų Prūsijos entuziastų dėka, kurie rinko Mažosios Lietuvos tautosakinę medžiagą apie pamario žvejybos būdus. Šių terminų žodynėlis su išsamiais istoriniais paaiškinimais susistemintas ir išleistas Vytauto Gudelio tik 2006 metais – „Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai“. Tačiau tai, kad kai kurie senieji terminai buvo vartoti Lietuvoje tarpukariu, rodo B. Stundžios žodynas.
2. Tarpukariu Lietuvoje nebuvo išleistas nei vienas buriavimo žodynas. Tačiau apie tuometinę buriavimo terminiją iš dalies galime spręsti iš Bronislovo Stundžios žodyno „Jūriniai įvardai“ (1992), kuriam sudaryti jis panaudojo 1940 metų jūrų leitenanto R. Nako parengtą, bet neišspausdintą jūrinį žodyną. Banaičio žodyne nemažą antraštinių žodžių dalį sudaro lietuviškos kilmės žodžiai, kai kurie iš jų sutampa su pamario žvejų vartotais terminais.
3. Po Antrojo pasaulinio karo dauguma senųjų Lietuvos pajūrio žvejų išvyko į kitus kraštus, o kartu su jais baigėsi ir to krašto lietuvių šnekos tūkstantmetė istorija. Į lietuvių buriavimo terminiją pradėjo skverbtis rusų kalbos terminai. Jūrinių rusų kalbos terminų pagrindą sudarė skoliniai iš olandų kalbos, todėl lietuvių buriavimo terminija daugiausia perima olandų kalbos skolinių per tarpinę – rusų – kalbą.
4. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę atsirado poreikis kurti, kai kuriais atvejais atkurti, savąją terminiją. Leidžiami įvairūs žodynai ir žodynėliai jūreivystės, laivybos, buriavimo temomis, visi jie labai skirtingi tiek savo struktūra, paskirtimi, tiek terminų nevienodumu. Daugelis jų mėgėjiški, nepatvirtinti VLKK.
5. Visi trys norminamieji J. Banaičio žodynai yra jūreivystės žodynai, kuriuose yra nemažai buriavimo terminų, tačiau jie neatitinka visų buriavimo žodyno poreikio. Tik buriavimui skirti žodynai – D. Palukaičio ir A. Dovydeno – yra mėgėjiški ir neatitinka terminologijos ir žodynų rengimo reikalavimų.
6. Dabartinė buriavimo terminiją formuoja daugiausiai buriavimo mokytojai bei jų rengiami buriavimo žodynai ir mokomoji medžiaga. Dabartiniame elektroniniame žodyne vyrauja skoliniai iš olandų kalbos, dalis iš vokiečių, anglų ir rusų.

7. Lietuvoje iki šiol dar nėra aiškinamojo verčiamojo buriavimo žodyno, kuris atitiktų VLKK *Terminų žodynų rengimo bendruosius reikalavimus* ir Tarptautinį standartą (ISO704). Rengiant tokį žodyną, būtų sutvarkyta ir sunorminta lietuvių buriavimo terminija.
8. Tvarkant lietuvių buriavimo terminiją ir sudarant buriavimo žodynus, reikėtų laikytis VLKK *Terminų žodynų rengimo bendrųjų reikalavimų* ir Tarptautinio standarto (ISO704) terminų tvarkybos principų bei metodų.
9. Pagal darbe atliktą tyrimą ir matomus trūkumus, kokybiškam buriavimo terminų sutvarkymui ir žodyno parengimui reikia:
 - a) apsiriboti tik buriavimo terminais, atmetant kitas nebūtinai dalykines sritis;
 - b) sunorminti ar kurti terminus pagal bendruosius terminologijos principus ir norminimo kriterijus;
 - c) žodyną papildyti piešiniais padedančiais iliustruoti termino sąvoką (ypač tai naudinga ieškant burlaivių konstrukcijos terminų);
 - d) žodyno sritį suskirstyti į posričius ir terminus grupuoti temomis, atsižvelgti į sąvokų hierarchiją sudaryti terminų mikrosistemas;
 - e) pašalinti kalbinės raiškos nevienodumus paliekant, t. y. sutvarkyti skolinių rašybą, nustatyti terminų skolinimosi sistemą, pvz., kuriai skolintinai kalbai teikiamas pirmumas, kokios galimos išimtys ir pan., bei sutvarkyti terminus einančius lietuviško žodžio pagrindu (čia turima galvoje veldiniai, naujadarai ir vertiniai);
 - f) idealu būtų, jei buriavimo žodyne vienai sąvokai būtų skirtas vienas lietuviškos kilmės terminas, šalia kurio galėtų būti ir tarptautinės kilmės terminas;
 - g) terminus susisteminti, nusistatyti apibrėžties modelius.

Literatūros sąrašas

Bacevičius, Egidijus, 2008: *Muižės lietuvių tautosakos rinkinėliai*. II dalis, Šilainės sodas nr. 22 <<http://www.silaine.lt/2008/2008-11-25/Berbomas-II-22.htm>>.

Banaitis, Jurgis, 1994: *Jūrų technikos, laivybos, žvejybos lietuvių-rusų-anglų kalbų žodynas*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

Banaitis, Jurgis, 2001: *Anglų-lietuvių kalbų jūrų technikos, laivybos, žvejybos žodynas*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

Banaitis, Jurgis, 2008: *Lietuvių-anglų kalbų jūrinis žodynas*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

Bird, Vanessa, 2014: *The Illustrated Boat Dictionary in 9 Languages*, Bloomsbury Publishing.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, vyr. red. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.

Dovydenas, Artūras, 2003: *Buriavimas*, Vilnius : Diemedis.

Dovydenas, Artūras, 2013: *Anglų-Lietuvių buriavimo terminų aiškinamasis žodynas*, <http://www.buriavimomokykla.sailing.lt/Zodynelis_terminai_lietuviskai.htm>.

Gudelis, Vytautas, 2006: *Lietuvos pajūrio žvejų marinistikos įvardai*, Vilnius: UAB „Utenos Indra“.

Jablonskis, Jonas, 1932–1936: *Jablonskio Raštai*. T. 2., red. Balčikonis J, Kaunas : Švietimo ministerijos leidinys;

Jablonskis, Konstantinas, 1941: *Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje*: Tekstai, Kaunas: Lietuvos istorijos draugija.

K. Gaivenio monografija *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys* (Vilnius, 2002)).

Keinys, Stasys, 2005: *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Keinys, Stasys, 2012: *Lietuvių terminologijos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Pakalniškis, Vilius, 2005: *Laivybos sąvokų aiškinimas*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

Palukaitis, Drąsutis, 1993: *Buriavimas. Aiškinamasis terminų žodynas (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)*, Kaunas: Lietuvos kūno kultūros institutas.

Stonkus, Stanislovas, 2002: *Sporto terminų žodynas. T. 1. 2-asis patais. ir papild. leid.: Aiškinamasis žodynas. Angliški, vokiški, rusiški terminų atitikmenys*, Kaunas: LKKA.

Stundžia, Bronys, 1978: *Burės ir varikliai*, Čikago.

Stundžia, Bronys, 1992: *Jūriniai įvardai: trumpas žodynas*, Toronto: Jūrinės knygos fondas.

Stundžia, Bronys, 1996: *Jūriniai įvardai: trumpas angliškai-lietuviškas žodynas*, Toronto: Jūrinės knygos fondas.

Tarptautinių žodžių žodynas, vyr. red. Angelė Kaulakienė, Vilnius: Alma littera, 2013.

Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai <<http://www.vlkk.lt/programos/zodynu-reikalavimai.html>>.

Umbrasas, Alvydas, 2008: *Atnaujinti Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai. – Terminologija*. Nr. 15, p. 216–225.

Velička, Alfonsas, 1991: *Jūreivystės terminų trumpas enciklopedinis žodynas*, Klaipėda: Žvejų kolūkis „Baltija“.

Velička, Alfonsas, 1992: *Jūreivystės, žvejybos ir politechnikos terminų žodynas II d.*, Klaipėda: Klaipėdos žvejų kolūkis „Baltija“.

Velička, Alfonsas, 1992: *Jūreivystės, žvejybos ir politechnikos terminų žodynas I d.*, Klaipėda: Klaipėdos žvejų kolūkis „Baltija“.

Англо-русский морской словарь. Под ред. проф. В. Ю. Грибовского. Санкт-Петербург Литера.2004. 475 с.

Русско-английский морской словарь. Под. общ. ред. Н. С. Елагина. Таллинн 2000, 782 с.

LST ISO 704: 2006 Terminologijos darbas. Principai ir metodai (tapatus ISO 704:2000).

Priedai

lentelė nr. 1

Burlaivio korpusas (angl. *hul*)

	GB Anglų k.	NL Olandų k.	DE Vokiečių k.	RU Rusų k.	J. Banaitis	D. Palukaitis	B. Stundžia	A. Dovydenas
1	hul	romp	rumpf	корпус	kòrpusas (laivo)	korpusas	stuobas	korpusas
2	stern	achtersteven	heck	корма	laivāgalis	laivagalis	durkis	achteris, achterštevenis
3	cockpit	kuip	cockpit	КОКПИТ	kòkpitās	kokpitas	vairinė	kokpitas
4	port side	bakboord	backbord	левый борт	kairỹsis bòrtas	kairysis kraštas, bortas	kairysis bortas	
5	coach roof	kajuitdak	kajütendach	надстройка	jāchtos kajütės aňtstatas, jāchtos kajütės stógas	<i>žr. pastabas po lentele</i>	<i>žr. pastabas po lentele</i>	<i>žr. pastabas po lentele</i>
6	deck	dek	deck	палуба	1. dēnis; 2. klojinỹs	denis	denis, blyktis	denis
7	bow	voorsteven	bug	нос	laivāpriekis, forštevėnis	<i>žr. pastabas po lentele</i>	ragas	foras, forštevėnis

8	starboard side	stuurboord	steuerbord	правый борт	dešinỹsis bõrtas / šõnas		dešinysis bortas	
9	keel	kiel	kiel	киль	kilis	kilis	kilis	kylis
10	bilge	kimmen	bilge	трюм	1. briaunà; 2. laĩvo dũgnas; 3. žiáuna	triumas	dugnyne	triumas
11	transom	spiegel	heckspiegel	транец	1. skersinè sijà; 2. bukà laivãgalio konstrũkcija; trancas	trancas	vairavietè	transas
12	tiller	Helmstok	Pinne	румпель	vairãlazdè, rũmpelis	vairalazdè, rũmpelis	elmentas	rũmpelis
13	tiller extencion	Joystick	Pinnenverlãnger ung	–	rũmpelkõtas	–	–	rũmpelio prailgintojas.
14	rudder	roer	Ruder	руль	vãiras, vãiro pẽlekas / plõkštè	vairas	vairas	–
15	rudder blade			перо руля	vairo plokštè	–	pelèkas, oderè vairo	vairo plunksna

Burės (angl. *sail*)

	GB Anglų k.	NL Olandų k.	DE Vokiečių k.	RU Rusų k.	J. Banaitis	D. Palukaitis	B. Stundžia	A. Dovydėnas
1	main sail	grootzeil	großsegel	грот	–	didburė	didžburė	grotas
2	main topsail	–	–	–	–			grot-topselis
3	main gaff	–	–	грота-гафель	–	–	–	–
4	main topgallant stay sail	–	–	–	didžiósios iškiliósios stýgburė	–	–	grotstenstakselis
5	topsail	topzeil	marssegel	топсель	viršburė, tòpselis; márselis	marselis	viršburė	–
6	jib sail	fok	klüver	кливер	kliveris (įstrižoji trikampė burė)	štagburė, stakselis, kliveris	a) raginė burė b) paka	stakselis, kliveris
7	flying jib	–	–	–	bėgantýsis kliveris;	–	skraiduolė, sparno burė	skrajojantis kliveris.

					spařno bÙrÙ; skraiduõlÙ			
8	fore sail / fore main	–	–	фок	–	fokas	PriešburÙ	fokas
9	fore jib	–	–	–	–	–	–	sta-fokas
10	fore topsail	–	–	–	fòkstiebio tòpas	–	–	fok topselis
11	staysail	stagzeil (tweede fok)	stagsegel	стаксель	įstrižoji bÙrÙ; stāksekis; stýgburÙ	–	StygburÙ	stakselis
12	genoa	genua	genua	–	gènujos bÙrÙ (didelÙ priešburÙ)	–	–	genuja
13	mizzen / mizzen main	bezaanzeil	besan	бизань	galinÙ bÙrÙ, bizánburÙ; bizanÙ	bizanburÙ	bezanÙ, galinÙ burÙ	bizanis
14	mizzen topsail	bezaantopzeil	kreuzmarsegel	–	–	–	–	–
15	mizzen staysail	bezaanstagzeil	kreuzstagsegel	–	āpselis (beždžionÙs burÙ)	–	–	apselis
16	gaff (main)sail	gaffelgrootzeil	gaffelgroßsegel	гафель	gafelinÙ	–	–	–

					būrē			
17	gaff topsail	–	–	–	gafelinē viššburē	–	ardumo antburē	–
18	spinnaker	Spinnaker	spinnaker	спинакер	trikaņpē būrē, spinakeris	spinakeris	špinakeris	spinakeris

lentelē nr.3

Rangautas (angl. spars)

	GB Angļu k.	NL Olandu k.	DE Vokieču k.	RU Rusu k.	J. Banaitis	D. Palukaitis	B. Stundžia	A. Dovydėnas
1	spar(-s)			рангоут; рангоутное дерево	rangautas	ranhautas	–	rangautas
2	boom	giek	baum	гик	gikas	gikas	buomas	gikas
3	mast	mast	mast	мачта	stiebas	stiebas	stiebas	stiebas
4	fore mast	voormast	fockmast					fokstiebis
5	mizzen mast	bezaanmast	kreuz- /besanmast					bizanstiebis
6	bowsprit	boegspriet	bugspriet	бушприт	būšpritas, rāgo špritas	bušpritas	rago špritas, virpstis	būšpritas
7	gaff	gaffel	gaffel	гафель	gāfelis	gafelis	ardumas	gafelis
8	yard	bovenra	rah	рей, рея	skešsēs, rēja	rēja	skersēs	rēja

9	spreader / crosstree	zalingen	saling(e)	салинг	1. plēstūvas; 2. skērselē; utlēgeris	zlingai	skerselē	zalingai (plēstuvai)
10	step			степс	1. kūlnē; 2. stēpsas (stiebo)	stepsas	kurpē, kūlnē	stepsas
11	top			топ	1. māršas; tòpas; 2. viršūnē (stiebo); 3. viršūs	topas	viršūnē	topas
12	foot (of a mast)			–	stiebo pentinas	–	–	pēda

lentelē nr. 4

Takelažas (angl. *rigging*)

Stovintis takelažas (angl. *standing rigging*)

	GB Angļu k.	NL Olandu k.	DE Vokiečiu k.	RU Rusu k.	J. Banaitis	D. Palukaitis	B. Stundžia	A. Dovydenas
1	rig (-ging)			такелаж	1. ģranga; ģtaisas; 2. rangáutas ir takelāžas	takelažas	apranga	takelažas
2	standing rigging	staand want	stehendes gut	–	–	–	–	stovintis takelažas

3	shroud(-s)	want	want	ВАНТЫ	vántai (virvės stiebams tvirtinti)	vantai	šoninės	vantai
4	lower shrouds			–	–	–	–	–
5	bowsprit shroud	boegstag	bugstag	–	–	–	–	–
6	stay			штаг	1. atótampa, stygà; 2. vántai; štāgas	štāgas	styga	štāgas
7	forestay	voorstag	vorstag/fockstag	фока-стаксель	forštākselis, priėkinė stygà	forštāgas	–	forštāgas
8	backstay	achterstag	backstag / achterstag	бакштаг	atótampa, bakštāgas (laivavirvė)	–	–	achterštāgas
9	bobstay	waterstag	wasserstag	ватер-штаг	vaterštāgas	–	–	–
10	lift				topenántas	topenantas	–	–
11	top(-ping) lift	kraanlijn / dirk	dirk / toppnant	топенант	strelės skryščiai; dirkė (pakeliamoji), pakeliamóji búomo virvė	–	pakeliamoji virvė	topenantė

Judantis takelažas (angl. *running rigging*)

	GB Anglų k.	NL Olandų k.	DE Vokiečių k.	RU Rusų k.	J. Banaitis	D. Palukaitis	B. Stundžia	A. Dovydenas
1	running rigging	lopend want	laufendes Gut	–	–	–	–	judantis takelažas
2	hallyard	vallen	fallen/aufholer	фал	būrvilkis, lynos, viřvė, fālas (burėms, skersėms iškelti)	burvelka	burvilkas	falas
3	main hallyard	–	–	–	grotfālas	–	–	–
4	jib hallyard	–	–	–	rāginės būrvilkas	–	raginės burvilkas	–
5	spinaaker hallyard	–	–	–	–	–	–	–
6	sheet	–	–	шкот	šotas	šotas	šotas	šotas
7	main sheet	Grootschoot	Großschot	грот-шкот	gròtšotas, didjysis šotas	didburės šotas, giko šotas	–	groto-giko-šotas
8	jib sheet	Fokkeschoot	Fockschot	–	raginės šotas, kliveršotas	–	raginės šotas	–
9	top sheet	–	–	–	–	–	–	–

